

VISSZATÉRŐ MIGRÁNSOK TRANSZNACIONÁLIS GYAKORLATAI A HAZATÉRÉST MEGELŐZŐEN*

Gábrriel Dóra – Horváth Veronika

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány a hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkezők transznacionális gyakorlatainak két elemét, a hazalátogatásokat és a hazautalásokat, valamint az előfordulásukat magyarázó tényezőket vizsgálja a 2016. évi Mikrocenzus adatai alapján, összehasonlítva az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodók transznacionális gyakorlataival. A Magyarországra hazatérők transznacionális gyakorlatairól kevés ismerettel rendelkezünk, ezért tanulmányunk részben feltáró jellegű elemzés. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a migrációs tapasztalattal rendelkező, valamint az adatfelvétel idején külföldön tartózkodó személyek jelentős része hazalátogatott a külföldi tartózkodás utolsó 12 hónapjában, és közel harmaduk a külföldi tartózkodása alatt anyagi támogatásban részesítette legalább egy itthon élő családtagját. A hazalátogatás és a hazautalás is főként a munkavállalási céllal külföldön tartózkodókra, a férfiakra, az 50 év felettiekre és a szakmunkás végzettségűekre volt jellemző, illetve azokra, akik nem családtaggal éltek külföldön. A fordított transzfereket tekintve pedig az Ausztriából hazatért tanulók részesültek legnagyobb arányban itthon élő családtag(ok) támogatásában.

Tárgyszavak: nemzetközi migráció, visszatérő migráció, transznacionális gyakorlatok, migráns hazautalások, hazalátogatások

---

* A tanulmány a K129145 azonosító számú NKFI kutatás keretében készült. A tanulmányhoz fűzött értékes megjegyzéséiért és az adatelemzésben nyújtott segítségéért köszönettel tartozunk Gödri Irénnek, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos főmunkatársának, valamint javaslatáikért a tanulmány két bírálójának.

Gábrriel Dóra, KSH Népeességtudományi Kutatóintézet

E-mail: gabriel@demografia.hu

Horváth Veronika, KSH Népeességtudományi Kutatóintézet,

PTE BTK Demográfia és Szociológia Doktori Iskola

E-mail: horvath@demografia.hu

BEVEZETÉS

A visszatérő migráció jelensége Magyarországon 2013-tól kezdett látható méreteket öltetni. A 2016. évi Mikrocenzus adatai szerint a rendszerváltás utáni hosszú távú (egy évnél hosszabb) migrációs tapasztalattal rendelkezők száma összességében megközelíti a 170 ezer főt, míg a rövid távú migrációs tapasztalattal rendelkezők száma ennél lényegesen magasabb. A Központi Statisztikai Hivatal ([KSH], 2019) adatai szerint 2018-ban 23 401 Magyarországon született magyar állampolgár tért vissza az országba, többségük a három fő célországból: Németországból, Ausztriából és az Egyesült Királyságból.

A nemzetközi migráció egyik alapvető kérdése a vándorlásban részt vevő egyének transznacionális gyakorlataira és kapcsolataira vonatkozik, azaz a külföldi tartózkodásuk alatt a származási országban élő családtagjaikkal való kapcsolattartásra. Tanulmányunk ezt a kérdést a visszatérők körében vizsgálja. Ez idáig elenyésző számú hazai elemzés született a hazatérő migránsok transznacionális gyakorlatairól, éppen ezért tartjuk fontosnak kiemelni tanulmányunk feltáró és ennek következtében részben leíró jellegét. A tanulmány kutatási projektünk első lépésének tekinthető, amelyet a későbbiekben saját adatfelvétel, valamint egy interjú kutatás fog követni. Az adatfelvételnek köszönhetően lehetőségünk lesz a különböző forrásból származó adatok összehasonlítására, míg a kvalitatív rész jóvoltából tovább bővülnek ismereteink a kutatott témáról.

Elemzésünk elméleti részeként a transznacionális megközelítést alkalmazzuk, amely nagy jelentőséget tulajdonít az erős társas és gazdasági kapcsolatoknak a külföldön élő és az otthon maradt családtagok között a hazatérés folyamatában (Cassarino, 2004; de Haas and Fokkema, 2011). A hazatérés előkészítéséhez a hazavándorlást megelőző rendszeres látogatások is hozzájárulnak, valamint a szoros kapcsolatok fennmaradását a kibocsátó országgal és a hozzátartozókkal a háztartásnak küldött hazautalások is biztosítják (Cassarino, 2004; Carling et al., 2015). Carling és társai (2015) megállapítása szerint a transznacionális kapcsola-

tok fontos szerepet játszanak a bevándorlók hazatérési szándékában, azonban ezen kapcsolatok fenntartását motiválhatja az is, hogy a hazatérés valamilyen oknál fogva nem megvalósítható.

Az elvándorolt személyek érdekeltek lehetnek a kibocsátó közösségükkel való aktív kapcsolattartásban is (Mazzucato et al., 2006; Oeppen, 2013). A transznacionális mobilitásban érintett személy gyakori hazalátogatásának motivációja lehet a civil aktivitással összefonódó szolidaritás, amely során az egyén oktatni, intellektuálisan támogatni kívánja a szülővárosában maradt közösséget (Isaakyan and Triandafyllidou, 2017). Az oktató tevékenységgel párhuzamosan politikai és karriert érintő motivációk szintén szerepet játszhatnak a haza-hazajáró személyek esetében.

További elemzések rámutatnak arra, hogy a hazatérő migráció nem feltétlenül tekinthető egyszeri, végleges döntésnek, azaz a migrációs ciklus nem zárul le minden esetben (Oeppen, 2013). A kibocsátó országba való hazatérést követően újra elindulhat az egyén külföldre, ahonnan később akár újra hazatérhet. White (2014) szerint a transznacionális gyakorlatokkal rendelkező hazatérő migránsok gyakrabban mutatnak nyitottságot további mobilitásra, ismételt migrációra. Hazai vizsgálatok szintén kimutatták, hogy a korábbi munkamigrációs tapasztalat növeli a migrációs szándékot (Simonovits, 2003; Gödri, 2016). Carling és Pettersen (2014) a hazatérő migrációs szándékokat az integráció és transznacionalitás két dimenziója segítségével vizsgálták. Feltételezésük szerint, amikor a migráns személy arról lamentál, hogy visszatérjen-e a származási országba, a befogadó és kibocsátó országhoz való kötődéseit veszi számba. Eredményeik arra világítanak rá, hogy azok szándékoznak legkevésbé hazatérni, akik erős integrációval és gyenge transznacionális szálakkal bírnak, az összefüggés azonban fordítva is igaz, a hazatérési szándék azon válaszadók esetében a leggyakoribb, akik erős transznacionális szálakkal és gyenge szocio-kulturális integrációval bírnak.

A tanulmányban a hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkezők körében vizsgáljuk a transznacionális gyakorlatok két elemét, a hazalátogatások és migráns hazautalások gyakorlatát. A kapcsolódó szakirodalom bemutatását követően a hazalátogatások, illetve a Magyarországon töltött idő hosszára vonatkozó adatokat tekintjük át, majd a munkamigránsok és családtagjaik közötti transzferekkel foglalkozunk. Az utóbbi kapcsán a fordított transzferekre, vagyis a Magyarországról külföldre irányuló anyagi támogatás sajátosságaira is kitérünk. Elemzésünk látóterébe az 1990 óta legalább egy évig külföldön élő és azóta visszatérő, magánháztartásban élő, Magyarországon született magyar állampolgárok tartoznak bele, akiknek korábbi, külföldi tartózkodásuk idején jel-

lemző transznacionális gyakorlatait összehasonlítjuk az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodók transznacionális gyakorlataival. Elemzésünkben a hazalátogatások és hazautalások előfordulását magyarázó tényezőket is vizsgáljuk.

FELHASZNÁLT ADATOK, ELEMZÉSI MÓDSZEREK

Elemzésünk a 2016. évi *Mikrocensus* adataira épül, amelyre mintegy 440 ezer háztartás körében került sor véletlen mintavételi eljárással. Ebben az évben az adatfelvételhez egy kiegészítő migrációs kérdésblokk is tartozott. A tartósan és átmenetileg külföldön tartózkodók, illetve külföldre ingázók mellett a külföldre költözést tervezőkről, valamint a rövid és hosszú távú külföldi tapasztalattal rendelkezőkről is gyűjtöttek adatokat, így azok a visszatérő és cirkuláris migráció vizsgálatát is lehetővé teszik.

Mivel a 2016. évi *Mikrocensus* adatai szerint az 1990 óta legalább egy évig külföldön élő, majd visszatérő és az adatfelvétel idején is Magyarországon élő személyek jelentős része (93,7%-uk, 157 121 fő) a visszatérés évében 15 éves vagy idősebb volt, a továbbiakban csak e csoport jellemzőit mutatjuk be. Ehhez hasonlóan a tartósan külföldön tartózkodók közül is csak azokat a 15 év feletti Magyarországon született, magyar vagy magyar és külföldi állampolgárságú személyeket vesszük figyelembe, akik 1990 után költöztek külföldre.

A *Mikrocensus* adatai négy kérdés, a hazalátogatások gyakorisága, a Magyarországon töltött idő hossza, a Magyarországon élő családtagnak küldött hazautalások, valamint az itthon élő családtag által a migráns számára küldött utalások alapján teszik lehetővé a transznacionális gyakorlatok vizsgálatát.¹ A hazalátogatások gyakorisága és az itthon töltött idő hossza a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjára (a jelenleg külföldön tartózkodók esetében az adatfelvételt megelőző 12 hónapra) vonatkozik.

A transznacionális gyakorlatokat a leíró statisztika eszközeivel elemezzük, emellett logisztikus regresszió segítségével vizsgáljuk a hazalátogatásokat és a hazautalásokat magyarázó tényezőket, rávilágítva arra, hogy a különböző időszakokban (1990–1999, 2000–2009, 2010–2016) külföldről visszatérők transznacionális gyakorlatai között milyen hasonlóságok és különbségek azonosíthatók.

---

¹ Az esetleges válasziányok miatt az elemszámokat minden esetben feltüntetjük.

HAZALÁTOGATÁSOK

A transznacionális viselkedés magába foglalja a migránsok oda-vissza mozgásait, akik egyidejűleg próbálnak a fogadó és kibocsátó országgal kapcsolatot létesíteni, és határokon átnyúló kötelekeket fenntartani (Glick-Schiller et al., 1992). Chaney (1979, p. 209) szerint „*lábaikkal két társadalomban*” (“feet in two societies”) maradnak, és ezt a technológia fejlődése, az utazási és kommunikációs költségek csökkenése is lehetővé teszi számukra. De Haas (2010a) a hazalátogatásokra a migránsélet transznacionális természetének kifejezéseként tekint. Ez a fajta „*kapcsolatban maradás*” (“staying connected”) kötődést vált ki az anyaország iránt (Tezcan, 2019), és többszörös identitás kialakulását eredményezi (Glick-Schiller et al., 1992).

A migránsok származási helyükre tett utazásai és az utazási döntéshozatal befolyásoló tényezők vizsgálata eddig kevés figyelmet kapott (Marschall, 2017), noha a barátok és rokonok látogatása (Visiting Friends and Relatives /VFR/) a turisztikai célú utazások jelentős részét teszi ki (Backer, 2012; Hung et al., 2013), és az egyik legrégebbi utazási formának tekinthető (Backer, 2011). Ennek ellenére a legtöbb országban nem tesznek különbséget a barátok és rokonok látogatása céljából történő utazások és az egyéb turisztikai célú utazások között – vélhetően azért, mert nem mindig különül el a családtagok látogatása és a szabadidős élmények miatti hazautazás –, és a VFR utazásokat rendkívül alábecsülik (Jackson, 1990). Seaton és Tie (2015; idézi Backer et al., 2017, p. 56) szerint a VFR utazás egyfajta „*Hamupipőke kategória, amely a tervezés és kutatás szempontjából nem elismert, illetve marginalizált, szemben a nagy, rút nővéreivel, a szabadidős és üzleti turizmussal, amelyeket az idegenforgalom legfőbb pénzügyi összetevőjének tekintenek*”.

Az asszimilációs elmélet képviselői szerint elsősorban a célországban marginalizált helyzetben lévő migránsok keresik a társadalmi kapcsolatokat a származási országban maradt rokonokkal (Bilgili, 2015). Hung, Xiao és Yang (2013) kutatási eredményei szerint a nyelvi nehézségek, az önbizalom hiánya és a bevándorlókkal szembeni diszkrimináció mind olyan tényezők, amelyek motívációt jelentenek az ideiglenes hazautazásra, noha a közelmúltban végzett empirikus kutatások eredményei kimutatták, hogy a gazdaságilag és társadalmilag jobban integrált bevándorlók is szoros kapcsolatot tartanak fenn a származási országban élő családtagjaikkal és barátaikkal (Bilgili, 2015).

Összességében elmondható, hogy a barátok és rokonok látogatásával egybekötött hazautazás az érzelmi jólétre, illetve az étellel való elégedettségre is egyértelműen pozitív hatással van (Backer, 2019; Bilgiliy et al., 2018; Michalkó, 2010). Trana és szerzőtársai (2018, p. 89.) szerint az egyik legjelentősebb következménye az, hogy „a résztvevők számára lehetővé teszi, hogy 'otthon éreznek magukat', miközben távol vannak a saját otthonuktól”. Emellett lehetőséget teremt a kulturális értékek és tapasztalatok átadására és cseréjére, és egyfajta „hidat” képez a származási és célország között. Ennek hatására a migráns személyek úgy érezhetik, hogy hazájuk mindig egy „menedékhely” lesz számukra, ahová bármikor visszatérhetnek, hiszen az ismétlődő hazalátogatások révén a szülői ház ajtaja mindig „nyitva marad” (Ali and Holden, 2011; idézi Marschall, 2017). Tehát az utazás fontos eszköz a társadalmi tőke fenntartásához, noha bizonyos interperszonális és strukturális korlátok (például időhiány, pénzügyi korlátok vagy családi kötelezettségek) egyaránt akadályozhatják a megvalósítását (Hung et al., 2013).

Tezcan (2019) eredményei szerint a hazalátogatások gyakorisága és annak időtartama növelik a visszatérő migrációs szándékokat, a transznacionális tevékenységek pedig lehetővé teszik a források mozgósítását a visszatérés biztosítása érdekében (Fokkema, 2011), amelyre nyugdíjazás, siker vagy kudarc miatt (Michalkó, Illés és Berényi, 2003) is egyaránt sor kerülhet. Noha a *Mikrocenzus* adatai nem teszik lehetővé annak vizsgálatát, hogy a hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkezők esetében a hazalátogatások milyen célból történtek, ugyanakkor a hasonló témájú kutatások (például Backer et al., 2017; Hung et al., 2013; Michalkó, Illés és Berényi, 2003) eredményei alapján feltételezhető, hogy ezekre többségében barátok és rokonok, illetve családtagok látogatása és a származási országgal való társadalmi kötelek fenntartása miatt került sor.

HAZALÁTOGATÁSOK GYAKORISÁGA ÉS A MAGYAR-ORSZÁGON TÖLTÖTT IDŐ HOSSZA TÁRSADALMI-DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK SZERINT

A hazalátogatások gyakoriságát és az itthon töltött idő hosszát a visszatérők – valamint összehasonlításképpen az adatfelvétel idején tartóan külföldön tartózkodók – körében a következő jellemzők szerint vizsgáljuk: nem, életkor, iskolai végzettség, családi állapot aszerint, hogy volt-e 18 éven aluli gyermekük és kivel éltek külföldön.

A Magyarországra visszatérő migránsok 81,3%-a (126 990 fő) látogatott haza a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjában², ami más szerzők (Sandu, 2009; Snel, Faber and Engbersen, 2015; Tezcan, 2019) eredményeihez hasonlóan arra utal, hogy szoros kapcsolat van a hazalátogatások és a visszatérés között. A hazalátogató személyek 87,3%-a ugyanakkor látogatás céljából kevesebb, mint 3 hónapot töltött az országban. A tartósan külföldön tartózkodók valamivel nagyobb arányban (88,8%-ban) látogattak Magyarországra az adatfelvételt megelőző évben, noha ezek a látogatások ritkábban történtek.

A visszatérők körében a férfiak és nők többségére egyaránt jellemző, hogy a külföldi tartózkodásuk során hazalátogattak, ugyanakkor a férfiak valamivel nagyobb arányban (83,1%), mint a nők (79,1%). Emellett a férfiaknál a hazalátogatások gyakrabban történtek, mint a nőknél, feltételezhetően azért, mert esetükben jellemzőbb volt a hátrahagyott család (lásd: Blaskó és Szabó, 2015). Hasonló tendencia a tartósan külföldön tartózkodók esetében is megfigyelhető, noha Bilgiliy, Kuschminderz és Siegel (2018) eredményei azt mutatják, hogy a nők körében gyakoribb a hazalátogatás.

A hosszú távú külföldi tapasztalattal rendelkezők átlagéletkora 29,3 év volt a kivándorlaskor³, a visszavándorlaskor pedig 32,3 év. A visszavándorlaskor 15 és 29 év közöttiekre (22,4%-ukra) jellemző leginkább, hogy mellőzték a hazalátogatást a külföldi tartózkodásuk utolsó 12 hónapjában. Ezzel szemben a tartósan külföldön tartózkodókat illetően leginkább a 65 év felettiekre (22,4%-ukra) igaz ez, de mind a visszatérőknél és mind a kint lévőknél is az 50-64 évesek körében a legmagasabb azon személyek aránya, akik havonta legalább egyszer látogatást tettek az országba, és a legtöbb időt töltötték Magyarországon.

Az *iskolai végzettség* alapján elmondható, hogy a visszavándorlaskor legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők⁴ körében a legnagyobb azok aránya (28%), akik egyszer sem látogattak Magyarországra a külföldi tartózkodásuk során, míg ez a visszavándorlás időpontjában magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében 14-21% közötti. A havonta legalább egyszer hazajárók aránya a szakmunkás végzettségűek körében a legmagasabb (32,6%, míg a többi csoportban 14-15%), noha nemek szerint lényeges különbségek mutatkoznak.

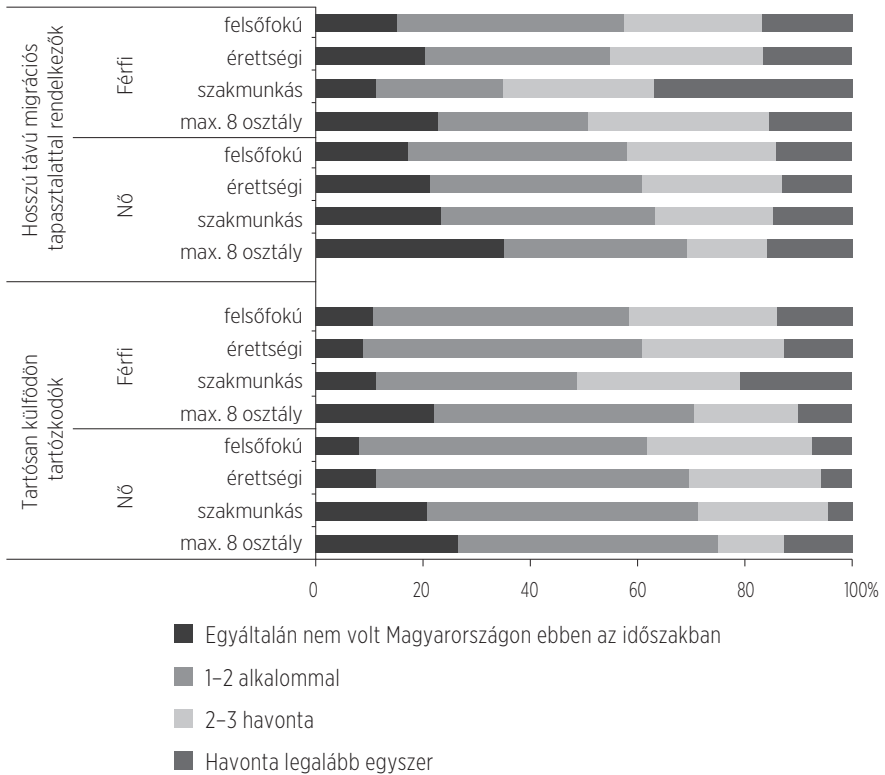
² A Magyarországra visszatérő migránsok 2,6%-a (4 115 fő) úgy nyilatkozott, hogy a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjában nem volt Magyarországon élő családtagja. Ennek ellenére 67,6%-uk (2 782 fő) ebben az időszakban látogatást tett az országba, noha többségük csak 1-2 alkalommal.

³ A kivándorláskori életkorok elemzése során csak a 15 év felettieket vettük figyelembe.

⁴ A legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők közé soroltuk azokat is, akik az adatfelvétel idején szakmunkás végzettséggel, vagy érettségivel rendelkeztek (3 824 fő, a maximum 8 általánossal rendelkezők 30,5%-a), és középfokú végzettségüket a visszatérést követően szerezték.

Míg a szakmunkás végzettségű férfiak 36,9%-a havonta egyszer hazalátogatott, addig a szakmunkás végzettségű nőknek csak 14,8%-a. Ugyanez megfigyelhető a tartósan külföldön tartózkodók esetében is, ami vélhetően azzal magyarázható, hogy a szakmunkás férfiakra jellemző leginkább a hátrahagyott család (lásd: Blaskó és Gödri, 2014) (1. ábra). A Magyarországon töltött idő vonatkozásában az iskolai végzettség alapján lényeges eltéréseket nem találtunk.

1. ábra: A hazalátogatások gyakoriságának megoszlása a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjában nemek és iskolai végzettség szerint (N=156 253 és N=130 770)

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

A hazalátogatások gyakoriságát és hosszát – mint arra már korábban kitértünk – feltehetően meghatározza az, hogy van-e az anyaországban hátrahagyott család. Erről azonban nem rendelkezünk adatokkal, csupán a kérdezett

*családi állapota*⁵ és *kivel élt együtt* külföldön⁶ kérdésekre adott válaszok alapján következtethetünk. Figyelembe vettük tehát azt, hogy a nőtlen/hajadon, házas és élettársi kapcsolatban élő személyek családtaggal (házastárssal, élettárssal, partnerrel, gyermekkel, vagy ezek kombinációjával), vagy egyedül, illetve egyéb személyekkel (bérlőtárssal, munkatárssal stb.) laktak együtt külföldön. Ezek alapján megállapítható, hogy leginkább azokra a házas családi állapotú személyekre volt jellemző a havi legalább egyszeri hazalátogatás, akik egyedül vagy bérlőtárssal/munkatárssal, illetve egyéb személyekkel laktak együtt külföldön. A nem családtaggal élő házas családi állapotúak 42,2%-a havonta legalább egyszer tett látogatást Magyarországra, míg ez a külföldön családtaggal élő házások 11,5%-ára jellemző. Ugyanez a tartósnan külföldön tartózkodók esetében is megfigyelhető: míg azon házas családi állapotú személyek, akik egyedül, bérlőtárssal/munkatárssal vagy egyéb személlyel laknak együtt külföldön 52,9%-ban havonta tettek látogatást Magyarországra, addig a családtaggal élő házas családi állapotú személyeknek csupán 5,8%-ára igaz ez. Az előbbi csoportban azok aránya is lényegesen alacsonyabb, akik egyáltalán nem látogattak haza (1,8% vs. 11,5%). Ez a családtagokhoz fűződő kötődés mellett azzal is magyarázható, hogy a teljes család kivándorlása esetén a hazalátogatás költségei is növekednek (Siskáné és Halász, 2018), és a hazalátogatások a migráns személyek anyagi lehetőségeinek függvényében változnak (Örkény és Székelyi, 2009) (1. táblázat).

⁵ A visszatéréskori családi állapot változó létrehozása során figyelembe vettük a házasságkötés és az élettársi kapcsolat létesítésének idejét, valamint a hazatérés dátumát is. Abban az esetben, ha a házasságkötésre, vagy az élettársi kapcsolat létesítésére a migráció után került sor, akkor az érintett személyeket a *Migráció után kötött házasságot* és a *Migráció után létesített élettársi kapcsolatot* csoportba soroltuk. E két csoport kialakítására azért volt szükség, mivel az rendelkezésünkre álló adatok alapján pontosan nem meghatározható, hogy az e két csoportba tartozó személyek a külföldi tartózkodásuk idején milyen családi állapotúak voltak. Ugyanez az adatfelvétel idején élettársi kapcsolatban élő, élettársi kapcsolatukat a migráció után létesítő személyekre is igaz. Értelemszerűen azok kerültek a visszatérés idején házas családi állapotúak, vagy élettársi kapcsolatban élők közé, akik a visszatérés előtt kötöttek házasságot, létesítettek élettársi kapcsolatot.

A visszatéréskori családi állapot változó létrehozása során további problémát jelentett, hogy az özvegy és elvált családi állapotú személyek esetében hiányzott a megözvegyülés és a válás időpontja. Így az adatfelvétel idején özvegy és elvált családi állapotúakat kihagytuk az elemzésből (ők azonban a vizsgált csoportnak csupán 1,69%-át, illetve 7,65%-át tették ki).

⁶ Itt fontos azonban megjegyezni, hogy a „*Kivel lakott együtt külföldön?*” kérdés nem a külföldi tartózkodás utolsó 12 hónapjára vonatkozik, így előfordulhat az is, hogy a külföldön együtt lakó személyek száma és összetétele a külföldi tartózkodás ideje alatt változott.

⁷ A tartósnan külföldön tartózkodók családi állapotát a kiegészítő kérdőív tartalmazza, ugyanakkor az élettársi kapcsolatban élőkéről nem rendelkezünk adatokkal.

1. táblázat: A hazalátogatások gyakoriságának megoszlása a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjában/ az adatfelvételt megelőző 12 hónapban társadalmi-demográfiai jellemzők és célszágok szerint

	Hosszútávú külföldi tapasztalattal rendelkező visszatérők					2016-ban tartósan külföldön tartózkodók				
	Havonta legalább egyszer	2-3 havonta	1-2 alkalommal	Nem látogatott haza	N	Havonta legalább egyszer	2-3 havonta	1-2 alkalommal	Nem látogatott haza	N
Nem										
férfi	21,5	28,0	33,7	16,9	84 827	15,5	27,6	45,8	11,2	67 939
nő	13,8	25,7	39,6	20,9	71 426	6,6	27,1	54,9	11,3	63 606
Visszatéréskori életkor										
15-29	12,8	26,4	38,4	22,4	76 884	10,2	27,4	52,1	10,3	40 433
30-39	21,4	27,5	35,9	15,2	46 884	8,9	28,0	52,4	10,6	51 669
40-49	23,7	28,1	33,7	14,5	19 242	12,9	26,0	48,1	13,0	27 838
50-64	28,4	26,3	29,1	16,1	11 767	21,1	27,6	38,7	12,7	10 913
65+	19,5	25,3	38,3	16,9	1 476	21,1	19,4	37,1	22,4	754
Iskolai végzettség										
max. 8 osztály	15,6	25,9	30,4	28,1	12 537	10,9	17,0	48,4	23,7	7 535
szakmunkás	32,6	26,9	26,7	13,7	25 454	16,9	28,9	40,5	13,7	29 405
érettségi	14,7	27,3	37,0	21,0	63 759	9,1	25,6	55,1	10,1	42 545
felsőfokú	15,4	26,8	41,6	16,3	54 503	9,9	29,6	51,4	9,1	51 347
Családi állapot egyedülálló és										
nem cst.	12,8	29,0	37,4	20,8	36 613	12,6	27,5	47,9	12,1	48 355
egyedülálló és cst.	10,5	26,1	43,9	19,5	4 453	3,7	28,5	56,1	11,8	24 239
házas és nem cst.	42,2	27,6	19,9	10,4	12 848	52,9	33,2	12,1	1,8	6 458
házas és cst.	11,5	27,3	43,5	17,7	21 682	5,8	25,7	57,0	11,5	35 045
élettárs és nem cst.	28,4	36,0	27,1	8,4	8 324	-	-	-	-	-
élettárs és cst.	8,4	21,9	46,3	23,4	5 380	-	-	-	-	-
Célszág										
Ausztria	54,5	22,9	16,0	6,6	13 577	15,0	36,7	41,5	6,8	37 232
Németország	30,8	35,9	24,4	8,9	39 498	32,3	27,0	36,2	4,5	16 612
UK	5,2	26,9	53,9	14,0	33 177	1,3	26,2	61,9	10,6	37 045
Olaszország	20,2	27,5	39,9	12,4	6 696	17,6	28,9	43,0	10,5	2 958
Hollandia	9,7	41,9	39,0	9,4	5 314	8,6	25,9	57,8	7,6	4 001
Egyéb EGT ország	13,0	31,4	40,0	15,5	28 767	6,8	21,8	59,0	12,5	22 513
USA	1,0	7,9	35,7	55,4	11 290	0,0	8,6	35,5	55,9	3 647
Egyéb ország	5,7	10,5	38,3	45,5	17 934	4,2	13,5	48,1	34,1	5 765
Összesen	17,9	26,9	36,4	18,7	156 253	11,2	27,3	50,2	11,2	131 545

Megjegyzés: A táblázatban a nem cst. értelmezése: nem családtaggal (tehát egyedül, bérlőtárssal/munkatárssal, vagy egyéb személlyel, vagy ezek kombinációjával) lakott együtt külföldön; cst. értelmezése: családtaggal (házastárssal/élettársal, partnerrel, vagy gyermekkel, illetve ezek kombinációjával) lakott együtt külföldön.

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

A 2016. évi *Mikrocensus* adatai azt mutatják, hogy azok a migrációs tapasztalattal rendelkező személyek, akiknek a visszatérés évében volt *18 éven aluli gyermekük*⁸ és nem gyermekükkel éltek együtt külföldön⁹, kétszer akkora arányban (16,3%-ban) látogattak havonta legalább egyszer Magyarországra, mint azok a 18 éven aluli gyermeket nevelő személyek, akik gyermekükkel laktak együtt. Ehhez hasonlóan a Magyarországon eltöltött idő is a gyermeküket hátrahagyó szülők esetében hosszabb: 12,4%-uk 3 hónapnál több időt töltött az országban, míg a másik csoportban 6,5% ez az arány. A különbség a 6 hónapnál több időt Magyarországon töltő személyek esetében még jelentősebb, 7,9% vs. 1,9%.

HAZALÁTOGATÁSOK GYAKORISÁGA ÉS A MAGYARORSZÁGON TÖLTÖTT IDŐ HOSSZA A MIGRÁCIÓ JELLEMZŐI SZERINT

A hazalátogatási gyakoriságot a *külföldön eltöltött idő* is befolyásolta: a maximum két évig külföldön tartózkodókra közel kétszer akkora arányban (23,5%) jellemző, hogy egyáltalán nem voltak Magyarországon ez időszak utolsó 12 hónapjában, mint az ennél hosszabb migrációs tapasztalattal rendelkezők. A csupán 1-2 alkalommal hazalátogatók aránya az öt vagy több éves külföldi tapasztalattal rendelkezők körében a legmagasabb, 43,2%. Trana et al. (2018) a nemzetközi oktatás és a VFR turizmus közötti kapcsolat vizsgálata során is hasonló eredményre jutott: a nemzetközi csereprogram keretében csupán hat hónapig külföldön tartózkodó hallgatók körében a barátok és rokonok látogatása lényegesen alacsonyabb volt, mint azok körében, akik több éves külföldi képzésre jelentkeztek. Mivel a fogadó országban töltött idő hosszával nő az integráció esélye (Van Tubergen, 2006; idézi: Bilgiliy et al., 2018), és de Haas (2010a, p. 247.) szerint „*a migránsok integrációja együtt jár a kiinduló társadalmakhoz fűződő kötelékek fokozatos lazulásával*”, ezért a *Mikrocensus* adatai alapján kapott eredmények nem meglepőek.

⁸ A visszatérés idejére vonatkozó gyermekszám változó létrehozása a gyermekek születési ideje és a hazatérés ideje változók alapján történt. Azokat soroltuk a 18 éven aluli gyermeket nevelő személyek közé, akiknek a visszatérés időpontjában volt 18 éven aluli gyermekük, ez 44 199 főre (a válaszadók 28,1%-ára) volt jellemző.

A tartósan külföldön tartózkodók esetében gyermekszámra vonatkozó kérdés nem szerepelt a kiegészítő migrációs kérdőívben, így körükben a hazalátogatások gyakoriságának, illetve a Magyarországon töltött idő hosszának a gyermekszám alapján történő vizsgálatát nem tesszük lehetővé az adatok.

⁹ Itt fontos megjegyezni azonban – mint arról már korábban is szó volt –, hogy a külföldön együtt lakó személyek száma és összetétele változhatott a külföldön tartózkodás időtartama alatt, tehát a visszatérés előtti évben (amelyre a hazalátogatások gyakorisága, illetve az itthon töltött idő hossza vonatkozik) a ténylegesen együtt lakó személyek összetételét nem tudjuk pontosan meghatározni. Emellett a gyermekkel együtt lakó személyek közé tartozhatnak olyan személyek is, akik olyan gyermek családi állású személlyel éltek együtt, aki már betöltötte a 18 éves kort.

A 2016. évi *Mikrocenzus* adatai szerint a hazalátogatások mellőzése azokra a magyarokra volt a leginkább jellemző, akik a legtávolabb, az USA-ba és egyéb (nem EGT) országba vándoroltak: 55,4%-uk és 45,5%-uk egyáltalán nem látogatott haza a külföldön töltött időszak utolsó évében. A havonta legalább egyszer hazalátogatók aránya az ausztriai migrációs tapasztalattal rendelkezők körében volt a legnagyobb (54,5%), de a Németországból visszatérők több mint 30%-a is havonta egyszer látogatást tett Magyarországra. Ebből adódóan e két célországból visszatérők töltöttek a legtöbb időt itthon a visszatérés előtti 12 hónapban (8,6 és 8,4%-uk több, mint 6 hónapot). A tartósan külföldön tartózkodók hazalátogatásai is ehhez hasonló képet mutatnak. Eredményeink Blaskó és Gödri (2014) megállapításaihoz¹⁰ illeszkednek (55% vs. 19% és 34 vs. 20%). Összességében tehát látszik, hogy a hazalátogatás a földrajzi távolság függvénye (1. táblázat).

A hosszú távú külföldi tapasztalattal rendelkezők többsége (62,4%-a) csak munkavállalás céljából tartózkodott külföldön. Körükben volt a leginkább figyelemre méltó (22,5%) azon személyek aránya, akik havonta legalább egyszer hazalátogattak a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjában, és akik 6 hónapnál több időt töltöttek Magyarországon ezen időszak alatt. A tanulási céllal külföldön tartózkodók 29,1%-a viszont egyáltalán nem látogatott haza ebben az időszakban. A tartósan külföldön tartózkodók esetében a csak munkavállalási és a munkavállalás mellett tanulási céllal külföldön lévőknel a havonta legalább egyszer hazalátogatók aránya közel azonos, és lényegesen alacsonyabb a külföldi tapasztalattal rendelkezőkre jellemző értéknél (11,4% és 13,5%). A tanulási céllal külföldön tartózkodókra jellemző legkevésbé, hogy egyáltalán nem látogattak haza az adatfelvételt megelőző évben.

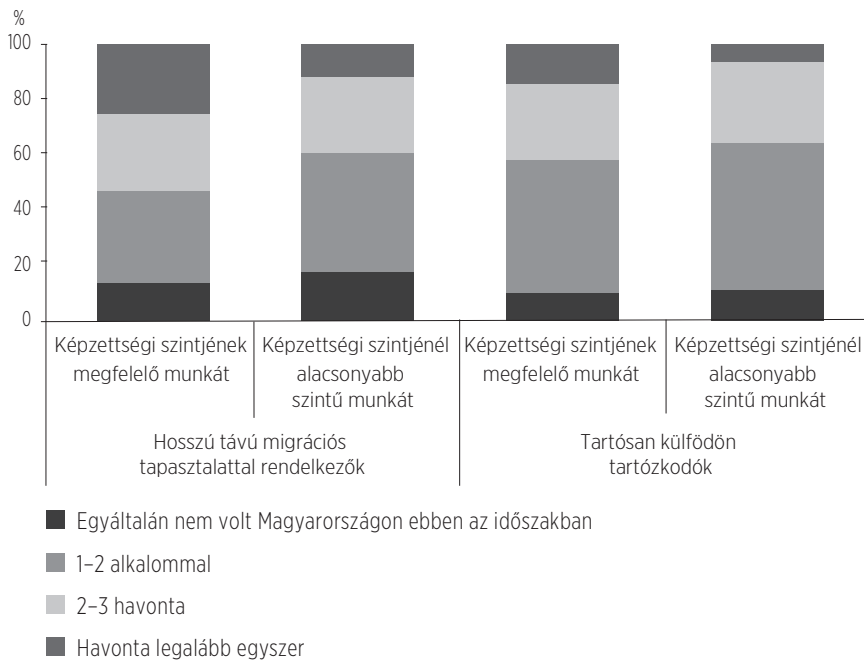
A munkavállalási céllal külföldön tartózkodók közül az alkalmi munkavállalókra jellemző leginkább (25,3%), hogy egyáltalán nem látogattak haza, és a csupán 1-2 alkalommal történő hazalátogatás (43,8%). Ennek ellenére a 6 hónapnál több időt Magyarországon töltők aránya is náluk a legnagyobb (10,0%), ami azzal magyarázható, hogy ők ugyan munkájukból adódóan (pl. egy májustól novemberig nyitva tartó hotelben recepciós, vagy felszolgáló munkakörben) ritkán látogattak haza, de feltételezhetően az alkalmi munkák közötti „*pihenőidőt*” (az évi 1-2 alkalmat, ami akár több hónap is lehetett) Magyarországon töltötték. A vállalkozóként, vagy vállalkozásban segítő családtagként dolgozó személyek viszont jóval gyakrabban látogattak haza. A tartósan külföldön tartózkodók esetében azonban az egyes foglalkoztatási formák között nem mutatnak ilyen eltéréseket az eredmények.

¹⁰ A szerzőpáros 2013 elején a *Magyarok külföldön* kutatás keretében vizsgálta a külföldön élő magyar népesség hazalátogatási gyakoriságát az adatfelvételt megelőző év során.

A *Magyarok külföldön* kutatásban azok a külföldön élők is szerepeltek, akik teljes családdal kint voltak, míg a *Mikrocenzus* csak az itthoni családtaggal rendelkezőket érte el (a tartósan külföldön lévőkötől).

A visszatérők körében a külföldön *képzettségi szintjüknek* vagy *szakismertüknek* megfelelő munkakörben dolgozók körében 11-13 százalékponttal magasabb azok aránya, akik havonta legalább egyszer hazalátogattak, mint a szakmájuktól eltérő vagy képzettségüknél alacsonyabb szintű munkát végzőknél. Az utóbbiak esetében a csupán évi 1-2 alkalommal, illetve azok aránya magasabb, akik egyáltalán nem látogattak haza. Ugyanez a tartósan külföldön tartózkodók esetében is megfigyelhető (2. ábra).

2. ábra: A hazalátogatások gyakoriságának megoszlása a külföldön töltött időszak utolsó 12 hónapjában a képzettségi szint és a végzett munka összhangja szerint (N=114 423 és N=113 124)

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

A hosszú távú külföldi tapasztalattal rendelkező személyek jelentős többsége (44,6%-a) a visszatérés fő céljának családi okot jelölt meg, a havonta történő hazalátogatás csak 20%-ukra volt jellemző. A leggyakoribb (26,5%) azok körében volt, akik a visszatérés okaként anyagi, megélhetési okokat jelöltek meg, és 17,8%-uk a külföldi tapasztalat utolsó évében összességében több, mint 6 hónapot töltött Magyarországon.

A HAZALÁTOGATÁSOKAT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkező személyek hazalátogatásának esélyét befolyásoló tényezőket többváltozós elemzéssel vizsgáltuk. Az I. modell függő változója azt mutatja, hogy a hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkező személy a külföldi tartózkodás utolsó 12 hónapjában legalább egyszer hazalátogatott-e, szemben azokkal, akik ugyanezen időszak alatt nem látogattak haza. A II. modell három csoportja, az 1990 és 1999 között, a 2000 és 2009 között, valamint a 2010 és 2016 között visszatérők hazalátogatásait befolyásoló tényezőket mutatja.

Látható, hogy az 1990-es években visszatérők esetében *nemek* szerint szignifikáns különbség mutatkozik a hazalátogatások tekintetében: a férfiak nagyobb valószínűséggel látogattak Magyarországra a külföldi tartózkodás utolsó 12 hónapjában, mint a nők. A 2000-es években visszatérőknél ez a különbség már csökkenni látszik, a 2010 és 2016 között visszatérőknél pedig már elmondható, hogy a nőkre jellemzőbb volt a hazalátogatás. Ez egyrészt az egyszülős családok számának folyamatos emelkedésével, a háztartások élet-színvonalának romlásával és a migráció feminizációjával (a külföldi gondozói-ápolói munkát végző nők számának növekedésével), valamint e folyamatok egymásra hatásával magyarázható. A KSH (2016) adatai szerint míg 1980-ban 341 ezer, addig 2016-ban 503 ezer egyszülős család élt Magyarországon, és az esetek legnagyobb hányadában (85,6%-ban) az anya élt együtt gyermekeivel. A három- vagy többgyermekes háztartások mellett az egyszülős háztartások voltak a legrosszabb jövedelmi helyzetben 2016-ban és ők voltak a legnagyobb mértékben kitéve a szegénység vagy kirekesztődés, valamint a súlyos anyagi depriváció kockázatának (KSH, 2018). Urbańska (2016, p. 114) szerint „[a] migráció (...) a szegénység elől való menekülés stratégiájává vált”, a romló életszínvonal és a nyugat-európai országokban megnövekvő gondozói igény arra ösztönözte a kilátástalan helyzetben lévő, gyermeküket egyedül nevelő anyákat, hogy gyermekeiket hátrahagyva külföldön vállaljanak munkát. Blaskó és Szabó (2016) eredményei szerint 2011-ben 2 028 18 éven aluli gyermeket érintett az anya ideiglenes vagy tartós külföldi távolléte, amely valószínűleg azóta emelkedett és tovább fog emelkedni. Másrészt a nők körében a gyakoribb hazalátogatás azzal is magyarázható, hogy - a külföldön dolgozó férfiaknál - nagyobb mértékben viselik a transznacionális nevelés terheit (Lockwood, Smith and Karpenko-Seccombe, 2019; Mazzucato, 2015; Vladicescu and Vremis,

2012), így gyakrabban jelentkeznek náluk a büntudat és a visszatekintő önvád (Trapenciere, 2017; Váradí, 2018), ezért esetükben a transznacionális aktivitás az önhatékony és a hátrahagyott gyermekkel szembeni kötelezettségek teljesítésének érzetét segíti elő (Afulani et al., 2016).

Életkor alapján megállapítható, hogy a 15-29 évesekhez képest a többi korcsoport tagjai nagyobb valószínűséggel látogattak haza mindhárom időszakban, noha az 1990 és 1999 között visszatérő 40-49 éves személyek kivételt képeznek. Az 1990-es években, valamint a 2000-es években visszatérők körében a hazalátogatás leginkább az 50 év felettiekre volt jellemző: hazalátogatásuk valószínűsége kétszerese a legfiatalabb korosztályra jellemző értéknek, és az utóbbi csoport esetében a 40-49 évesek is közel két és félszeres szorzóval jelennek meg. A fiatalabbak alacsonyabb hazalátogatása feltehetően azzal magyarázható, hogy több az egyedülálló és tanulás céljából külföldön tartózkodó személy, akik külföldi kapcsolati háló kiépítésével, valamint a fogadó ország nyelvének és normáinak elsajátításával sikeresen integrálódtak és ezáltal kevésbé kötődnek Magyarországhoz. Ezzel szemben az 50 év felettiek nyugdíj előtti gyakoribb hazalátogatását a Magyarországon hagyott család és barátok mellett a gyökerekhez visszatérés is motiválja, de Illés (2013) szerint az alacsonyabb ingatlanárak és az alacsonyabb árszínvonal is visszahúzó erővel bír.

Mindkét modell esélyhányadosai azt mutatják, hogy az *iskolai végzettség* jelentősen meghatározza a hazalátogatásokat. A maximum 8 osztályt végzettekhez képest a többi iskolázottsági csoport tagjai szignifikánsan nagyobb valószínűséggel látogattak haza mindhárom időszakban. Míg az első időszakban a 8 általánost végzettekhez képest a szakmunkás végzettségűek ötszörös eséllyel, az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek pedig közel négyszeres eséllyel jelennek meg, addig a 2000 után visszatérőknél már csak a felsőfokú végzettségűeknél figyelhető meg ilyen magas szorzó. A 2000 és 2009 között visszatérőknél a felsőfokú végzettségűek esélyhányadosa közel két és félszerese, a 2010 és 2016 között visszatérők körében pedig közel ötszöröse az alacsony végzettségűekének, ami arra utal, hogy a mobilitási kapcsolatrendszer fejlődése ellenére a hazautazás még mindig az anyagi lehetőségek függvénye. A 2016. évi *Mikrocenzus* adatai szerint a felsőfokú végzettségű személyek 68,6%-a képzettségi szintjének megfelelő munkakörben dolgozott a külföldön töltött időszak alatt, így diplomás keresetük lehetővé tette számukra az akár évenkénti többszöri hazautazást is.

Célország tekintetében elmondható, hogy a különböző időszakokban visszatérőknél a célország eltérő hatással volt a hazalátogatásokra. Míg az 1990 és 1999 között visszatérők körében egyértelműen látszik, hogy a Németországban, Egyesült Királyságban és az egyéb EGT országokban tartózkodás növelte a hazalátogatás valószínűségét, addig a 2000-es években, valamint 2010 után hazatérők esetében jelentősen csökkentette azt. Ezen túlmenően mindhárom időszakban megfigyelhető, hogy a munkavállalás miatt külföldön tartózkodók képest a tanulás és nyelvtanulás miatt külföldön tartózkodók kisebb valószínűséggel látogattak haza, ami feltehetően a korábban említett kulturális asszimilációnak tulajdonítható.

Végül az esélyhányadosok alapján látható, hogy azokra a külföldön tartózkodó személyeknél volt leginkább valószínű a hazalátogatás, akik nem családtaggal, hanem egyedül, illetve bérlőtárssal vagy munkatárssal *laktak együtt* külföldön. Ugyanakkor, míg az 1990-es években visszatérők csoportjában a külföldön családtaggal lakó személyekhez képest a bérlőtárssal/munkatárssal vagy egyedül lakók háromszoros eséllyel látogattak haza, addig a 2016 után hazatérőknél ez az esélyhányados nem éri el a kétszeres értéket. Az első modell alapján pedig az is látható, hogy minél hosszabb ideig tartózkodik valaki külföldön, annál jellemzőbb rá a hazalátogatás. A maximum két évet külföldön tartózkodókhoz képest az ennél több időt külföldön tartózkodóknál a hazalátogatás valószínűsége közel háromszoros volt (2. táblázat).

2. táblázat: A hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkezők hazatérését meghatározó tényezők (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Külföldi tapasztalattal rendelkezők	1990 és 1999 között tért haza külföldről	2000 és 2009 között tért haza külföldről	2010 és 2016 között tért haza külföldről
	I. Modell	II. Modell		
	Exp(B)	Exp(B)		
Nem (ref. nő)				
férfi	1,04*	1,73***	1,51***	0,80***
Korcsoport visszatéréskor (ref. 15–29)				
30–39	1,35***	1,22*	1,23***	1,47***
40–49	1,37***	0,54***	2,38***	1,39***
50+	1,62***	2,12***	2,12***	1,44***
Iskolai végzettség visszatéréskor (ref. max. 8 osztály)				
szakmunkás	1,75***	5,09***	1,52***	1,64***
érettségi	2,08***	3,84***	1,70***	2,32***
felsőfokú	3,67***	3,97***	2,44***	4,72***
Célsország (ref. Ausztria)				
Németország	0,67***	3,07***	1,07	0,31***
Egyesült Királyság	0,63***	4,44***	0,53***	0,43***
egyéb EGT ország	0,59***	2,33***	0,97	0,27***
egyéb nem EGT ország	0,07***	0,31***	0,07***	0,03***
Külföldön végzett tevékenység (ref. csak munkavállalás)				
munkavállalás és tanulás	0,95	0,78*	1,19**	0,91*
tanulás/ nyelvtanulás	0,73***	0,52***	0,77***	0,76***
egyéb	0,71***	1,27*	0,48***	0,76***
Kivel lakott együtt külföldön (ref. családtaggal)				
egyedül	1,32***	2,95***	0,62***	1,75***
bérletárssal/munkatárssal	1,81***	3,16***	1,42***	1,87***
egyéb személlyel	0,78***	0,89	0,45***	1,23***
Migrációs tapasztalat hossza (ref. 13–24 hónap)				
25–48 hónap	2,64***	10,77***	2,24***	2,44***
több, mint 4 év	2,94***	5,63***	3,57***	2,50***
Migráció vége (ref. 1990–1999)				
2000–2009	0,69***			
2010–2016	0,76***			
-2 Log likelihood	67470,27	6730,11	21388,91	37285,73
Cox & Snell R ²	0,158	0,199	0,212	0,147
Nagelkerke R ²	0,267	0,334	0,333	0,261

 *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,1$

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

HAZAUTALÁSOK

Az IMF külföldi gazdaságokból érkező, személyek időszakos vagy állandó mozgásából származó háztartási bevételként tekint a migráns hazautalásokra, amely készpénzes és nem készpénz jellegű tételeket foglal magában¹¹ (IMF, 2009, p. 272). A Magyarországra formális csatornákon keresztül érkezett hazaküldött pénzösszeg 2019 áprilisában 4974 millió USD volt, ami az ország GDP-jének 2,9%-át tette ki (World Bank, 2019). Az idősoros adatok alapján jól látható, hogy 2004 hozta meg az ugrásszerű emelkedést. Míg 2003-ban 295 millió USD körül mozogtak a hazautalt pénzösszegek, 2004-ben ez a szám már 1722 millió USD volt, majd egészen 2008-ig emelkedést mutatott. A gazdasági válság beköszönésével a hazautalások mértéke csökkent, azonban 2009 után újra emelkedő a tendencia, az elmúlt néhány évben pedig stagnálás jellemezte a külföldről érkező utalások összegét. 2014 és 2019 között nem nőtt jelentősen a Magyarországra érkező összegek mértéke (4768-ról 4974 millió USD-ra), GDP-n belüli aránya évről évre közel egy tizedes eltéréseket mutatott.

A hazautalások vizsgálata kapcsán fontos kutatói feladat lehet a minél részletesebb információ összegyűjtése a transzferekről, azok hatásairól és körülményeiről. Ilyen vonatkozó kérdések a hazautalások küldésének/fogadásának gyakorisága, formája, a pénzösszegek mértéke, a tranzakcióban résztvevő szereplők egymáshoz való viszonya és motivációik. Ugyanakkor előfordul, hogy a megszerzett információ ellenére a kutatók amellett döntenek, hogy csak a hazautalások előfordulását elemzik és nem veszik figyelembe azok gyakoriságát vagy mértékét (mint Gerber and Torosyan, 2013). Ezen kutatói döntés az összegekre való rákérdezés során tapasztalt jelentős mértékű válaszmegtagadásra, így az adatok torzulására vezethető vissza. Brown és munkatársai (2014) megjegyzi, hogy a hazautalásokat meghatározó tényezőkre és motivációkra nem direkt kérdésekből, hanem a témát körülvéve következtethetünk, amelyből pontosan megismerhetjük a küldő és fogadó fél kapcsolatát, a válaszadó transznacionális családi viszonyait és a szereplők pénzügyi¹² szükségleteit.

¹¹ A hazautalások formális csatornákon (például bankon keresztül, elektronikus úton) vagy informális úton (határokon keresztül szállítva, készpénzes formában) áramolhatnak a küldő féltől a kedvezményezettig. A migráns hazautalások adatai alapvetően kétféle kvantitatív forrásból származhatnak, egyrészt pénzintézetek (pl. Világbank, IMF) által összegyűjtött aggregált adatokból, másrészt mintavételen alapuló surveyekből (Brown et al., 2014). Ez utóbbi előnye, hogy az informális úton elküldött transzfereket is méri, továbbá az egyének gyakorlatáról és a tranzakciókról is kapunk információt, miközben a hazautalások hatásai, és a kontextus is megismerhető.

¹² Gyakori, hibás feltevés, hogy a transzferek havi, éves rendszerességűek (Brown et al., 2014). Az anyagi támogatás a migráns pénzügyi helyzetétől, valamint a fogadó fél aktuális körülményeitől is függhet, mint például egy nem várt kiadás, munkahely elvesztése, esküvő, temetés stb.

A migráns hazautalások gazdasági hatásainak megítélése körül kettős érvelés jelenik meg (lásd például: Taylor, 1999; de Haas, 2010b; Soltész, 2016). Az optimista nézet szerint a külföldről érkező transferek előnyt jelentenek a háztartás számára, mivel szegénységcsökkentő hatásuk van, növelik az abban részesülő háztartás életszínvonalát és a fogyasztást, ami további növekvő igényt idézhet elő szolgáltatások és javak tekintetében (Massey and Parrado, 1994). A humán tőkébe való befektetés úgy, mint az oktatás és az egészségügyi szolgáltatások szintén pozitív hozadékkal bírnak az egyén szempontjából. A kritikai irányzatok – amelyek már nem mikro szinten vizsgálják a jelenséget – ezzel szemben rávilágítanak a hazautalások negatív következményeire is, és azt hangsúlyozzák, hogy ezen transferek nagymértékben hozzájárulnak a társadalmon belüli egyenlőtlenségek növekedéséhez, alááshatják a háztartástagok munkakeresési motivációját, pénzügyileg kiszolgáltatottá, sérülékenyebbé tehetik őket.

A hazautalások szoros összefüggést mutatnak bizonyos demográfiai változókkal, mint a nem, kor vagy a gyermekszám. A férfiak alapvetően nagyobb hajlandóságot mutatnak az otthoniak anyagi támogatására (Carling, 2008; Bettin and Lucchetti, 2016), míg a kor előrehaladtával nőhet a hazautalások aránya (Carling, 2008; Toth, 2009). A gyermekkel rendelkező munkamigránsok nagyobb valószínűséggel utalnak haza, mint a gyermektelenek. Ezt állapítja meg a Spanyolországban élő románok vizsgálata alapján Toth (2009), aki elemzésében leírja, hogy 99%-ban támogatták a gyermekek az otthon maradt családot az adatfelvétel előtti 12 hónapban a vizsgált térségben. Az iskolai végzettséggel kapcsolatban azonban már nem ilyen egyértelmű a helyzet, mivel különböző eredményeket kapunk, ha a migráció előtt, alatt vagy az esetleges hazatérést követően megszerzett végzettséget vesszük alapul. Családi állapot tekintetében pedig elmondható, hogy azok, akik házastársukkal együtt élnek külföldön, kisebb valószínűséggel támogatják az otthoniakat, mint azok, akik hátrahagyták társukat (Carling, 2008).

Magyarországon a 2016. évi Mikrocenzus kérdőívében az alábbi kérdést tették fel a hazautalásokkal kapcsolatban: „Támogatta-e anyagilag a Magyarországon élő családtagját külföldről?”. Ez azt jelenti, hogy a kérdőív az egyéneknek, azon belül is a családtagoknak szánt hazautalásokat mérte és nem számította bele az egyéb személyeknek, lokális közösségeknek, politikai, vallási vagy egyéb szervezeteknek küldött összegeket, azaz a kollektív hazautalásokat (Castles and Miller, 2009). A szakirodalom kevés esetben számol be arról, hogy a transferek iránya ellenkező lenne, azaz a külföldön élő személyt otthonmaradt hozzátartozói segítenék anyagilag. A jelenség azonban nem rendkívüli, egy válságos időszakot megelőző munkamigránst vagy jövedelem nélküli diákot rendszeresen

támogathat családjá a kibocsátó országból (Brown et al., 2014). Ezen összegek (például elvált szülők gyermeke esetében) akár több forrásból is származhatnak.

HAZAUTALÁSOK TÁRSADALMI-DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK SZERINT

Az itthon maradt családtagjaiknak külföldről anyagi támogatást biztosító válaszadókat külföldi tevékenységük alapján különböző csoportokra bontottuk, mivel jelentős eltéréseket feltételeztünk a külföldön munkavállalás céljából tartózkodók, valamint a külföldön tanulók csoportja¹³ között. Az adatok rámutatnak arra, hogy ez valóban így van.

Azon visszatérő válaszadók közül, akiknek élt Magyarországon hozzátartozója¹⁴ (N=151 509), 36,3% számolt be arról, hogy anyagilag támogatta Magyarországon élő családtagját külföldi tartózkodása alatt. A munkavégzés céljából külföldön élők körében több mint 10 százalékponttal magasabb ez az érték, 46,9%-uk részesítette anyagi támogatásban legalább egy családtagját, míg a külföldön tanulás céljából tartózkodók 10,7%-a számolt be erről. Az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodók körében 31,6% volt ez az arány. Nemek szerint megfigyelhető, hogy a férfiak mindhárom csoportban nagyobb arányban támogatták otthon élő családtagjukat, mint a nők (3. táblázat).

A visszatéréskori korcsoportok szerinti megoszlás arra mutat rá, hogy a válaszadók a kor előrehaladtával egy bizonyos pontig egyre nagyobb arányban támogatták az otthoniakat, majd később ez csökken. Eszerint, legnagyobb arányban az 50-64 év közötti munkavállalók (69,3%) támogatták legalább egy családtagjukat, és ehhez közeli értéket mutat a 40-49 évesek tábora is (65%). A hazautalások aránya a munkavállaló férfiak és nők körében is az 50-64 évesek korcsoportjában volt a legmagasabb¹⁵.

Iskolai végzettséget tekintve, az egykor munkavállalási céllal külföldön tartózkodók körében a szakmunkás végzettségűeknél volt a legelterjedtebb az ott-

¹³ A munkavállalók csoportjába azok a válaszadók kerültek, akik kizárólag munkavégzés céljából tartózkodtak külföldön, a tanulók csoportjába pedig azokat soroltuk, akik tanulás vagy szakmai gyakorlat teljesítése céljából hagyták el az országot, esetleg emellett munkát is végeztek. Az összevonásra azért volt szükség, mert a külföldön kizárólag tanulási céllal tartózkodók, majd hazatérők száma alacsonynak bizonyult, a közülük hazautalók száma pedig elhanyagolható (ezer fő alatti).

¹⁴ Az összes válaszadó 2,6%-ának nem volt Magyarországon élő családtagja a vizsgált időszakban. Az ő válaszait nem vizsgáltuk, az eredmények csak a Magyarországon élő családtaggal rendelkező személyekre vonatkoznak.

¹⁵ Kivándorláskori korcsoport szerint a munkavállaló férfiak körében 50-54 éves korukig (a legfiatalabb korcsoportot leszámítva) egyenletesen emelkedik a hazautalások aránya, és ebben a korcsoportban éri el a legmagasabb értéket, 76,1%-ot. A dolgozó nők körében legnagyobb arányban (60,9%-ban) a kivándorláskor 55-59 évesek utaltak haza.

honi családtagok anyagi támogatása: több, mint kétharmaduk (68,6%) tette ezt meg külföldi tartózkodása alatt. Őket követik a maximum 8 általánossal rendelkezők (52,6%), majd az érettségizettek (45,5%), végül a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (33,4%). A tanulási céllal külföldön tartózkodók körében szintén a szakmunkás végzettségűek utaltak haza leginkább, éppúgy, mint az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodó munkavállalók. A nemek szerinti vizsgálat arra mutat rá, hogy a visszatérő munkavállaló férfiak minden iskolai végzettségi kategóriában nagyobb arányban segítik családtagjaikat, mint a nők.

A 2016. évi *Mikrocenzus* adatai azt mutatják, hogy családi állapot¹⁶ szerint legkevésbé az egyedülállók támogatták otthon maradt családtagjaikat külföldi tartózkodásuk során a kizárólag munkavállalási céllal külföldön tartózkodó személyek körében (37,4%). A munkavállalás céljából 2016-ban tartósan külföldön tartózkodók közül szintén az egyedülállók támogatják legkisebb arányban otthon maradt hozzátartozóikat, őket követik a házasok, legmagasabb arányban pedig az elváltak (53,1%-ban) teszik ezt.

Eltérést találunk a külföldről kezdeményezett családi támogatásokban a gyermekek száma szerint is. A kivándorláskori gyermekszámot figyelembe véve, legnagyobb arányban (49%-ban) azon munkavállalók utaltak haza, akiknek a kivándorlaskor nem volt 18 év alatti gyermekük¹⁷, valamint akiknek egy gyermekük volt a migráció előtt (48%), legkisebb arányban pedig a kétgyermekesek¹⁸ támogatták otthon élő családtagjaikat (32%). A hazatéréskori gyermekszám tekintetében látható, hogy akiknek nem volt 18 év alatti gyermekük, szintén nagyobb arányban támogatták az otthoniakat, mint az egy-, vagy többgyermekesek. A gyermekszám mellett azt is figyelembe véve, hogy a munkamigráns kivel élt együtt külföldön, láthatjuk, hogy ha nem vagy csak egy 18 év alatti gyermeke volt kivándorlaskor az egyénnek, legnagyobb arányban akkor utalt haza, ha munkatárssal vagy bérlőtárssal élt külföldön.

Legnagyobb mértékben azok a hazatérő munkavállalók utaltak haza, akik bérlőtárssal/munkatárssal éltek külföldön (61,6%-ban), míg ezt legkevésbé azok tették, akik házastárssal/élettárssal és gyermekkel éltek együtt (32,8%). Az adatfelvétel alatt tartósan külföldön élő munkavállalók körében hasonló adatok láthatók, a kizárólag munkatárssal/bérlőtárssal (52%), valamint az egyedül élők

¹⁶ A családi állapot változó létrehozásáról lásd a 7. lábjegyzetet.

¹⁷ A munkavállaló hazavándorlók csoportjának közel kétharmada a kivándorlaskor, háromnegyede a hazatéréskor nem rendelkezett 18 éven aluli gyermekkel.

¹⁸ Ennek oka az lehet, hogy a két 18 éven aluli gyermekkel rendelkező munkavállalók nagyobb arányban éltek együtt gyermekeikkel és párjukkal külföldön (14,1%) és a többi csoporthoz képest magasabb azok aránya, akik házastársukkal/élettársukkal éltek együtt külföldön (28,3%).

(41,8%) segítették Magyarországon élő családtagjaikat legnagyobb mértékben, legkevésbé pedig a külföldön házastárral/élettárral és gyermekkel élők (19,8%).

2. táblázat: Hazautalások aránya a visszatérő munkavállalók, tanulók és a 2016-ban tartósan külföldön élő munkavállalók körében

	(%)		
	Kizárólag munkavállalás céljából külföldön tartózkodó visszatérők	Tanulás céljából külföldön tartózkodó visszatérők	2016-ban külföldön élő munkavállalók
Nem			
Férfi	54,8	13,1	40,8
Nő	34,6	8,4	27,1
Iskolai végzettség			
Max. 8 osztály	52,6	2,5	47,0
Szakmunkás	68,6	25,8	52,1
Érettségi	45,5	11,3	31,1
Felsőfokú	33,4	10,6	25,1
Családi állapot			
Nőtlen/hajadon	37,4	8,6	31,3
Házas	59,8	27,6	35,6
Özvegy	54,8	0,0	44,6
Elvált	58,2	16,0	53,1
Élettárs	58,2	22,1	-
18 éven aluli gyermekek száma hazatéréskor			
nem volt	49,7	11,4	-
egy gyermeke volt	44,1	10,2	-
két gyermeke volt	27,6	6,2	-
három vagy több gyermeke volt	40,8	15,2	-
Visszatérés ideje			
1990-1994	43,5	8,2	-
1995-1999	47,7	12,1	-
2000-2004	43,6	11,9	-
2005-2010	40,0	9,4	-
2011-2014	47,7	11,2	-
2015-2016	52,7	10,3	-
Összesen	46,9	10,7	34,8
N	112 398	31 565	171 435

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

A külföldről való anyagi támogatás küldése egyértelműbb összefüggést mutat a külföldi tapasztalat hosszával: minél több időt töltött valaki külföldön, annál jellemzőbb, hogy valaha küldött anyagi támogatást Magyarországon élő családtagjainak.

HAZAUTALÁSOK A MIGRÁCIÓ JELLEMZŐI SZERINT

A következőkben az alábbi elemzési szempontokat vizsgáljuk: célország, a visszatérés motivációi, a külföldi munkavállaló egykori foglalkoztatási formája, képzettségi szintjének és szakismeretének megfelelő/nem megfelelő munkavégzése, valamint a visszatérés ideje.

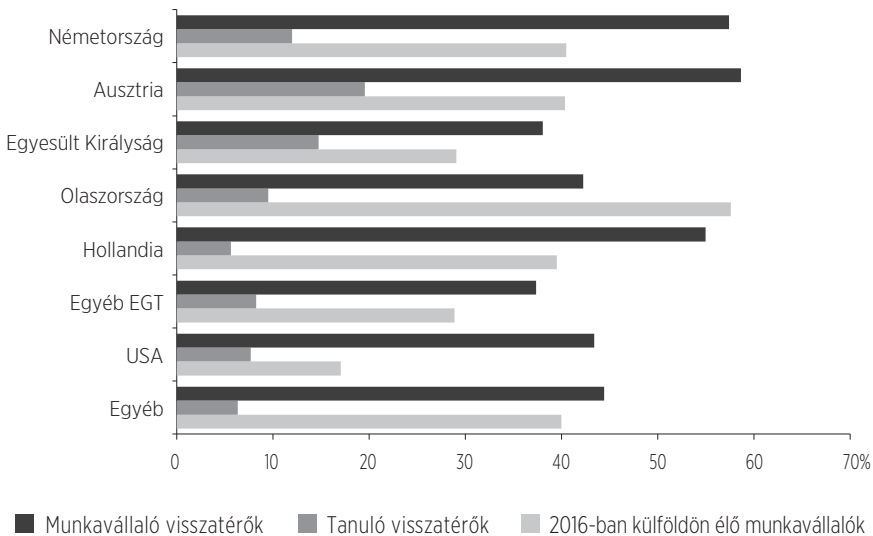
Legnagyobb arányban az Ausztriából (57,4%), Németországból (58,6%) és Hollandiából (55%) visszatérők támogatták hozzátartozóikat a külföldi munkavállalásuk során (3. ábra). Az Egyesült Királyságból visszatérők valamivel több mint egyharmada (38,1%-a) számolt be arról, hogy támogatta Magyarországon élő családtagját külföldről. Ez a többi célországhoz képest jóval alacsonyabb érték, amely abból fakadhat, hogy az Egyesült Királyságba jobbra a fiatalabbak vándorolnak (Blaskó és Gödri, 2014; Moreh, 2014), akik között nagy arányban vannak jelen egyedülállók és gyermektelenek, keresetüket pedig főként saját megélhetésükre fordítják. A 2016-ban tartósan külföldön tartózkodó munkavállalók meglehetősen hasonló arányban, 40% körül utaltak haza Ausztriából, Németországból, Hollandiából és az egyéb (nem EGT) országokból is, míg 57,6%-kal Olaszországból érkezett a legnagyobb arányú hazautalás.

A visszatérés motivációit tanulmányozva látható, hogy legnagyobb arányban családi okok miatt tértek vissza a kibocsátó országba a munkavállalási célból külföldön tartózkodók. A hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkező személyek közel fele hivatkozott erre és közülük átlag felett, 53,4%-ban nyilatkoztak úgy, hogy támogatták külföldről itthon maradt családtagjukat (4. ábra). A második leggyakrabban említett hazatérési ok a kiköltözéskor kitűzött cél teljesülése volt, így az ebből az okból visszatérők körében némileg alacsonyabb (42,5%-os) hazautalási gyakorlatot találunk¹⁹. A tanulmányi okokból hazatérő munkavállalók körében volt legkisebb (19,5%) a hazautalás mértéke, ami részben életkori sajátosságokkal, részben a külföldi – nem pénzkereső – tevékenységgel magyarázható. A tanulás céljából külföldön tartózkodók közül legnagyobb arányban azok támo-

¹⁹ Legkevésbé a politikai és ideológiai okok miatti hazaköltözést jelölték meg a válaszadók, a mindössze 658 munkavállaló azonban kiemelkedő arányban segítette külföldről Magyarországon élő családtagját.

gattak külföldről otthonmaradt családtago(ka)t, akik szakmai okok miatt tértek vissza Magyarországra, legkevésbé pedig, akik tanulmányi okok miatt tértek haza. Tehát elmondható, hogy az élethelyzet jelentősen befolyásolta a hazautalásokat.

3. ábra: Hazautalások aránya a visszatérő munkavállalók, tanulók és a 2016-ban külföldön élő munkavállalók körében célszám szerint

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

A *Mikrocenzus* alapkérdőívében szereplő migrációs blokk nem tartalmazott jövedelemre vonatkozó kérdéseket, így erről nem tudunk adatokkal szolgálni. Magyarországi elemzések szerint azonban a háztartás jövedelmi helyzetére erős hatással van az, hogy részesül-e külföldről érkező támogatásban (Kajdi et al., 2019). Kajdi és társai rávilágítanak arra, hogy az alacsony jövedelmi decilisbe tartozó háztartások nagyobb arányában kapnak a külföldről érkező összegekből, mint a közepes jövedelmű háztartások.

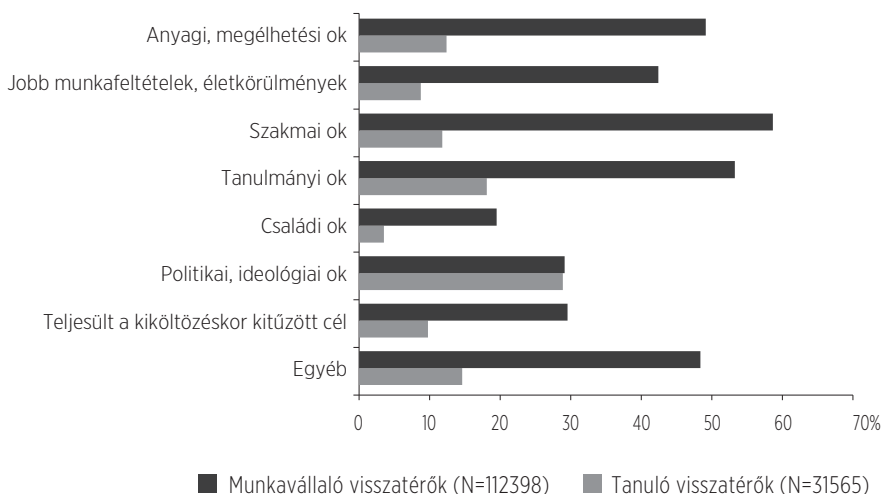
A hazautalások gyakorlata markáns különbségeket mutat a külföldön végzett tevékenység típusa és a foglalkoztatási formák szerint is. Azok a külföldön munkát végző személyek, akik családjuk vállalkozásában segítettek külföldi tartózkodásuk alatt, 70,1%-ban támogatták anyagilag Magyarországon élő családtagjukat (jóllehet, egy alacsony elemszámú csoportot alkotnak). Ennél kisebb arányú hazafelé irányuló támogatás figyelhető meg a vállalkozóként dolgozó személyek és az alkalmazottak körében (62,8% és 47,6%), míg az alkalmi munkavállalóknál 20,6% ez az arány. Az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodó munka-

vállalók körében az alkalmazottak utaltak haza legnagyobb mértékben (36,5%), őket követik az alkalmi munkavállalók, majd a vállalkozók.

A 2016-os *Mikrocenzus* adatai azt mutatják, hogy azok a visszatérők, akik képzettségi szintjüknek megfelelő munkát végeztek külföldön, nagyobb arányban támogatták családtagjukat anyagilag, mint azok, akik képzettségüknek nem megfelelő munkakörben dolgoztak. Hasonló összefüggés figyelhető meg szakismeret tekintetében is. A 2016-ban tartósan külföldön tartózkodókról szintén elmondható ez az összefüggés mind a képzettségi szint, mind a szakismeret vonatkozásában. A képzettség és szakismeretek alkalmazása tehát a külföldi munka során elősegítheti a hazautalásokat.

4. ábra: Hazautalások aránya a visszatérő munkavállalók és tanulók körében a hazatérés motivációja szerint

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

A visszatérés idejét tekintve – a vizsgált időszakon belül – azon külföldön munkát végző személyek esetében volt a legkisebb a hazautalások aránya, akik a 2005-2009 közötti időszakban tértek haza (40%). Ez az érték 7,7 százalékponttal nőtt a 2010-2014 között hazatérőknél, míg a 2015-2016-ban hazatérők még ennél is nagyobb arányban, 52,7%-ban utaltak haza. Jóllehet, a hazautalt összegekről nem áll rendelkezésünkre információ, az adatokban tükröződhetnek a 2008-as gazdasági válság hatásai is, azaz a megnövekedett a hazautalási hajlandóság a válságot követően. A tanulók körében nem található nagyobb hazautalási arány a 2015-2016-ban hazatérőknél a korábbi időszakhoz képest.

MAGYARORSZÁGON ÉLŐ CSALÁDTAG KÜLFÖLDRE IRÁNYULÓ TÁMOGATÁSA

Az utolsó kérdés, amely a visszatérő migránsok transznacionális kapcsolataira utal a következőképp hangzott: „*Magyarországon élő családtagja támogatta-e anyagilag a külföldi tartózkodása során?*” Azt feltételeztük, hogy a tanulók, illetve a külföldi munkájukat éppen megkezdők nagyobb arányban részesülnek transzferekben, mint a külföldön kizárólag munkát végzők. A külföldön tanulók 45,6%-a, míg a kizárólag munkavégzés miatt külföldön tartózkodóknak csupán 10%-a számolt be Magyarországról érkező anyagi támogatásról. Ez az arány az adatfelvételkor tartósan külföldön élő munkavállalók körében néhány százalékponttal volt kevesebb. Mindegyik csoporton belül nagyobb arányban részesültek a nők Magyarországról kezdeményezett támogatásban. A tanulók kivándorláskori és visszatéréskori korcsoportjait figyelembe véve egyértelműen megállapítható, hogy minél fiatalabb valaki, annál nagyobb arányban részesül²⁰ otthonról érkező anyagi támogatásban. Ez nem meglepő, hiszen a legfiatalabb korcsoportba tartozók még kis arányban végeznek pénzkereső tevékenységet.

Legnagyobb arányban (50,5%-ban) az érettségivel rendelkező tanulók részesültek otthon élő családtagtól anyagi támogatásban. Akik a tanulás mellett munkát is vállaltak külföldön, kevésbé kaptak otthonról érkező anyagi támogatást. A szakmunkás végzettségűeknél ez az érték mindössze 20% volt, a többi végzettség tekintetében ennél alacsonyabb arányok figyelhetőek meg. A külföldön 2016-ban tanulók közül csak az érettségivel és diplomával bíró személyek (az előbbieket nagyobb arányban) kaptak otthonról anyagi támogatást.

Célszágok szerint megállapítható, hogy az Ausztriából hazatért tanulók részesültek legnagyobb arányban (56,4%-ban) itthon élő családtagok részéről támogatásban, őket követik a Németországban és Olaszországban tanulók, legkevésbé pedig az USA-ban és nem EGT országokban élő tanulók kaptak anyagi támogatást otthonról. A kizárólag munkavállalási célból egykor külföldön tartózkodók esetében az Ausztriában és az Egyesült Királyságban élők részesültek nagyobb arányban Magyarországról érkező támogatásban, legkisebb mértékben pedig az olaszországi migrációs tapasztalattal rendelkezők (3,2%). Az adatfelvétel idején Hollandiában és Olaszországban tanulók 100%-a, az Ausztriában és az Egyesült Királyságban tanulók közel fele részesült Magyarországról anyagi támogatásban, míg a Németországban élők körében jóval alacsonyabb ez az arány (19%).

²⁰ Kivételt képeznek a kivándorláskor 40-44 évesek, akik a 35-39 éves korosztálynál nagyobb mértékben részesültek támogatásban.

A HAZAUTALÁSOKAT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkező, külföldön kizárólag munkavállalási céllal tartózkodó, majd hazatérő személyek körében a hazautalás esélyét befolyásoló tényezőket logisztikus regresszió segítségével vizsgáltuk. A modellek függő változója azt mutatja, hogy a migrációs tapasztalattal rendelkező személy külföldi tartózkodása alatt legalább egyszer támogatta Magyarországon élő családtagját. Két modellt állítottunk fel, és a másodikban három időszakot különítettünk el. A II. modellben figyelembe vettük, hogy 1990 és 1999, 2000 és 2009 között vagy 2010 és 2016 között hazatért, korábban legalább egy évig külföldön tartózkodó személy utalt-e haza (4. táblázat). Az első modellbe két változóval több került, ezek a migrációs tapasztalat hosszára, valamint a migráció végére vonatkoztak.

A férfiak szignifikánsan nagyobb valószínűséggel támogatták Magyarországon élő családtagjukat mindkét modellben. Az esélyhányados a kilencvenes években a legnagyobb, majd az idő előrehaladtával ez kissé csökkent. A férfiak nagyobb hazautalási valószínűsége összefüggésben áll azzal, hogy a nőkhöz képest nagyobb eséllyel dolgoznak külföldi telephelyen (Hárs és Simon, 2015), azaz érintettek pénzkereső tevékenységben. Az időbeli eltérés pedig főként a nők munkamigrációban való fokozatosan növekvő részvételére vezethető vissza. Az iskolai végzettséget vizsgálva, legnagyobb valószínűséggel a szakmunkás végzettségűek támogatták az otthoniakat mindegyik modell szerint, legnagyobb eséllyel a kilencvenes években. A referencia-kategóriaként megjelölt maximum 8 általánost végzetekhez képest, 1990 és 1999 között majdnem négyszer nagyobb volt annak az esélye, hogy egy szakmunkás hazautalt. Ugyanebben az időszakban, a többi végzettségi kategóriában legalább kétszeres volt ez az érték a legalacsonyabb végzettségűekhez képest. Az ezredforduló után csökkent a 8 osztályt végzetekhez képest a szakmunkás végzettségűek hazautalásának esélye. A Magyarországról induló szakmunkás vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők többszörös eséllyel döntenek a migráció mellett (Blaskó és Gödri, 2015). A magyar szakmunkás végzettségűek migrációját és a célországra vonatkozó preferenciáját számos tényező alakítja, amelyek egyszerre történetileg meghatározottak (Melegh, 2002), valamint erősen befolyásolják a migrációs politikák (Hárs és Simon, 2015). A szakmunkások magasabb hazautalási valószínűsége azzal magyarázható, hogy migrációjuk célja leggyakrabban nem telepes jellegű, hanem ideiglenes, anyagi ösztönzők által vezérelt.

Mindkét modellben és mindhárom visszatérési időszakban az életkor szignifikáns hatással volt a hazautalásokra. Minél idősebb korcsoportba tartozott valaki,

annál nagyobb volt a valószínűsége annak, hogy a migráció alatt hazautalásban részesítette legalább egy családtagját. Ez tehát megerősíti a nemzetközi szakirodalomban olvasható eredményeket. Figyelemreméltó, hogy a 2000-2009 közötti időszakban a legfiatalabb (15-29 éves) korcsoporthoz képest több mint nyolcszoros valószínűséggel kerül sor hazautalásra az ötven éves és idősebb korosztályban, míg ez az érték 2010 és 2016 között alig haladja meg a háromszoros értéket. Az eredmények jelen esetben összefüggésben állnak a kérőívben feltett hazautalásokra vonatkozó kérdéssel, amely az egész külföldi tartózkodás alatti anyagi támogatásokra kérdez rá. Kevesebb idő áll a fiatalabb válaszadók rendelkezésére az idősebbekhez képest, így kisebb az esélyük az otthonmaradt családtagokat támogatni.

Számottevő különbség mutatkozik célországok tekintetében is. A második modell szerint, a 90-es években legnagyobb valószínűséggel a Németországban és az Ausztriában élők utaltak haza, legkisebb valószínűséggel pedig az Egyesült Királyságban élők. Ekkor még kevés magyar vándormunkás tartózkodott a szigetországban, így az eredmény nem meglepő. Az arányok később azonban változnak: a 2000 és 2009 között hazatérők körében legnagyobb eséllyel az USA-ból érkezett hazautalás, míg Németország (Ausztria után) a harmadik helyre csúszott. A 2010 és 2016 között migrációs tapasztalattal rendelkezők körében leginkább az egykor Ausztriában munkát vállaló személyek részesítették családjukat támogatásban, őket követik az egyéb nem EGT országokban, majd az Egyesült Királyságban és a Németországban élők. Az egyes célországokból indított hazautalások összefüggést mutatnak a magyar munkamigránsok három fő célországával az utolsó időszakban. Az összefüggések mindegyik modellben statisztikailag szignifikánsak.

Szintén mindkét modellre jellemző, hogy a bérlőtárssal vagy munkatárssal élők szignifikánsan nagyobb valószínűséggel utaltak haza, mint a családtaggal vagy egyedül külföldön élők. A legkisebb eséllyel azok támogatták legalább egy otthon maradt családtagjukat külföldi tartózkodásuk alatt, akik családtaggal éltek külföldön. Ez alapján elmondható, hogy a hazatérő migránsokra is igaz az összefüggés, amely szerint a családi állapot fontos tényező a migránsok hazautalási hajlandóságában (Carling, 2008). A különböző időszakok vizsgálata során azt találjuk, hogy a bérlőtárssal/munkatárssal való együttélés a 2000-2009 között visszatérők körében valószínűsítette leginkább a hazautalásokat.

Foglalkozási forma tekintetében elmondható, hogy az alkalmazottakhoz képest az alkalmi munkavállalók szignifikánsan kisebb eséllyel részesítették szetteiket anyagi támogatásban. Az első modell szerint a vállalkozók csoportja nagyobb valószínűséggel segítette az otthoniakat az alkalmazottakhoz képest, amely a 2010 és 2016 után visszatérők esetében több mint kétszeres esélyt mutat.

4. táblázat: A hosszú távú migrációs tapasztalattal rendelkező munkavállalók hazautalását meghatározó tényezők (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Külföldi tapasztalattal rendelkezők	1990 és 1999 között tért haza külföldről	2000 és 2009 között tért haza külföldről	2010 és 2016 között tért haza külföldről
	I. Modell Exp(B)		II. Modell Exp(B)	
Nem (ref. nő)				
férfi	1,41***	1,56***	1,45***	1,39***
Korcsoport visszatéréskor (ref. 15–29)				
30–39	1,756***	2,99***	2,45***	1,70***
40–49	2,829***	2,99***	4,16***	3,17***
50+	4,345**	3,97***	8,32***	3,15***
Iskolai végzettség visszatéréskor (ref. max. 8 osztály)				
szakmunkás	1,567***	3,72***	1,82***	1,07**
érettségi	0,889***	2,45***	0,73***	0,74***
felsőfokú	0,462***	2,01***	0,38***	0,35***
Célsország (ref. Ausztria)				
Németország	0,753***	1,11*	0,74***	0,70***
Egyesült Királyság	0,746***	0,27***	0,42***	0,73***
egyéb EGT ország	0,655***	0,46***	0,69***	0,56***
USA	1,194***	0,47***	1,48***	0,64***
egyéb nem EGT ország	0,919*	0,56***	0,72***	0,78***
Külföldön végzett tevékenység (ref. csak munkavállalás)				
munkavállalás és tanulás	0,95	0,78*	1,19**	0,91*
tanulás/ nyelvtanulás	0,73***	0,52***	0,77***	0,76***
egyéb	0,71***	1,27*	0,48***	0,76***
Foglalkozási forma (ref. alkalmazott/beosztott)				
alkalmi munkavállaló	0,30***	0,13***	0,33***	0,52***
vállalkozó/ vállalkozásban segítő családtag	1,60***		0,89*	2,30***
egyéb	1,86***	0,79**	1,79***	1,07*
Kivel lakott együtt külföldön (ref. egyedül)				
családtaggal	0,742***	0,44***	0,68***	0,68***
bérletárssal/munkatárssal	2,142***	1,40***	1,84***	1,53***
egyéb személyel	0,931*	1,10*	0,77***	0,87***
Migrációs tapasztalat hossza (ref. 13–24 hónap)				
25–48 hónap	1,167***			
több, mint 4 év	1,361***			
Migráció vége (ref. 1990–1999)				
2000–2009	1,208***			
2010–2016	1,128***			
-2 Log likelihood	85451,23	14317,01	37035,88	80788,45
Cox & Snell R ²	0,165	0,251	0,226	0,138
Nagelkerke R ²	0,220	0,335	0,304	0,184

 *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,1$

Forrás: 2016. évi Mikrocenzus, a szerzők számítása.

Az első modell további információt szolgáltat a hazautalások valószínűségéről. Az eredmények szerint a migrációs tapasztalat hossza szintén befolyásolja az otthoniak támogatását: minél több időt töltött valaki külföldön, annál nagyobb eséllyel segítette egykor otthon maradt családtagjait. A migrációs tapasztalat végét tekintve pedig elmondható, hogy az 1990 és 1999 között hazatértekhez képest a későbbiekben visszatérők nagyobb eséllyel támogatták a Magyarországon élőket. Ez az összefüggés a kétezres években erősebb volt, mint a 2008-as gazdasági válságot követő évtized vonatkozó éveiben.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban az 1990 óta legalább egy évig külföldön élő, majd visszatérő, Magyarországon született magyar állampolgárok korábbi, külföldi tartózkodás idején jellemző transznacionális gyakorlatait elemeztük a 2016. évi Mikrocenzus adatai alapján, összehasonlítva az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodók transznacionális gyakorlataival.

Eredményeink szerint a migrációs tapasztalattal rendelkező, valamint az adatfelvétel idején külföldön tartózkodó személyek jelentős része (83,1%-uk és 88,8%-uk) hazalátogatott a külföldi tartózkodás utolsó 12 hónapjában, illetve az adatfelvételt megelőző év során, ugyanakkor az utóbbi csoport esetében a ritkábban (csupán 1-2 alkalommal) hazalátogatók aránya lényegesen magasabb, 50%-ot meghaladó mértékű (míg a másik csoport esetében 36,4%). A visszatérőkre jellemző gyakoribb hazalátogatások megerősítik Teczan (2019) eredményeit, mely szerint a hazalátogatások gyakorisága és annak időtartama növelik a visszatérő migrációs szándékokat. Azonban sem a visszatérők, sem az adatfelvétel idején tartósan külföldön tartózkodók esetében nem rendelkezünk adatokkal a hazalátogatások motivációjáról és céljáról, ezért ezek feltárása további vizsgálatokat igényel.

A hazalátogatás a férfiakra, az 50 év felettiekre és a szakmunkás végzettségűekre a leginkább jellemző mindkét csoportban. Emellett elmondható, hogy a munkavállalási céllal külföldön tartózkodók látogattak haza legtöbbször, közülük pedig főként azon személyek, akik képzettségi szintjüknek vagy szakismeretüknek megfelelő munkakörben dolgoztak. Ezzel szemben a hazalátogatás mellőzése a visszatérés idején maximum 8 osztállyal rendelkezők, a 15-19 évesek (különösen a 15-19 éves nők), illetve azok körében jelentős, akik két évnél kevesebb ideig tartózkodtak külföldön. Az adatok továbbá azt mutatják, hogy a tanulási céllal külföldön tartózkodók, valamint az alkalmi munkavállalóként dolgozók kö-

zött is kiemelkedő azon személyek aránya, akik egyáltalán nem tettek látogatást Magyarországra.

A családi kapcsolatokra vonatkozó eredményeink szerint azon külföldi tapasztalattal rendelkező és tartósan külföldön tartózkodó személyek esetében jellemző leginkább a hazalátogatás, akik házas családi állapotúak, illetve (visszatéréskor/adatfelvétel idején) volt 18 éven aluli gyermekük, de nem családtaggal, hanem egyedül, bérlőtárssal/munkatárssal, vagy egyéb személlyel laktak együtt külföldön. Mindemellett elmondható, hogy a havonta történő hazalátogatás az ausztriai és a németországi migrációs tapasztalattal rendelkezők, illetve a 2016-ban is e két országban élők körében a legnagyobb arányú. Ausztria közelségéből adódóan a nyugat-dunántúli és közép-dunántúli régióban élők körében volt a legjellemzőbb.

A különböző időszakokban (1990–1999, 2000–2009, 2010–2016) visszatérők hazalátogatásait befolyásoló tényezőket, illetve az azok között lévő különbségeket vizsgáló többváltozós elemzésünk eredményei azt mutatták, hogy a maximum 8 osztályt végzettekhez képest a többi iskolázottsági csoport tagjai, a munkavállalás miatt külföldön tartózkodókhoz képest a tanulás és nyelvtanulás miatt külföldön tartózkodók, a 15-29 évesekhez képest pedig a többi korcsoport tagjai szignifikánsan nagyobb valószínűséggel látogattak haza mindhárom időszakban. Ugyanakkor a három csoport közötti különbségeket is jól mutatják az adatok: míg az 1990-es években visszatérők esetében a férfiak nagyobb valószínűséggel látogattak haza, mint a nők, addig a 2010 és 2016 között visszatérőknél ennek ellenkezője figyelhető meg. Továbbá megállapítható, hogy míg az 1990-es években visszatérők szignifikánsan nagyobb valószínűséggel látogattak haza Németországból, az Egyesült Királyságból, illetve egyéb EGT országokból, mint Ausztriából, addig 2010 után az Ausztrián kívüli országokban tartózkodás jelentősen csökkentette a hazalátogatás valószínűségét. Végül az eredmények azt mutatják, hogy minél hosszabb ideig tartózkodott az adott személy külföldön, annál jellemzőbb, hogy a külföldön tartózkodás utolsó évében hazalátogatott.

A hazautalásokra vonatkozóan az adatok azt mutatják, hogy a Magyarországra visszatérők (és 2016-ban is itt élők) közel harmada részesítette anyagi támogatásban legalább egy otthon élő családtagját külföldi tartózkodása alatt. A külföldön végzett tevékenységek azonban jelentősen befolyásolják a hazautalásokat. A külföldön munkát végzők közel 47%-a, míg a tanulóknak mindössze 11%-a segítette anyagilag otthon élő családtagját. A férfiak a visszatérők mindkét csoportjában és az adatfelvétel alatt külföldön tartózkodók körében is nagyobb arányban küldtek haza anyagi támogatást, mint a nők. Iskolai végzettség tekintetében a szakmunkások körében volt a leggyakoribb az otthoni családtagok

anyagi támogatása, több mint kétharmaduk tette ezt külföldi tartózkodása alatt. Legnagyobb arányban Ausztriából és Németországból támogatták hozzátartozóikat a munkavállalás miatt külföldi tapasztalattal rendelkezők. A fordított transfereket tekintve, az Ausztriából hazatért tanulók részesültek legnagyobb arányban itthon élő családtag(ok) támogatásában, őket a Németországból és Olaszországból hazatért tanulók követik, legkevésbé pedig az USA-ban és a nem EGT országokban élő tanulók kaptak anyagi támogatást itthonról.

Logisztikus regresszió segítségével két modellben, a második modellen belül a visszatérés ideje szerinti három csoportban vizsgáltuk, hogy mely tényezők hogyan befolyásolják a hazautalások esélyét a külföldön kizárólag munkavállalási célból tartózkodóknál. A két modellben és a különböző időszakokban hazatértek körében egyaránt megmutatkozik, hogy a férfiak, a szakmunkás végzettségűek és az idősebbek nagyobb eséllyel utaltak haza, továbbá azok is, akik külföldön bérlőtárrsal vagy munkatárssal éltek (az egyedül vagy családtaggal élőkhez képest). Célország tekintetében nagyobb különbségek figyelhetők meg. Az 1990-1999 között hazatérők körében Németországból és Ausztriából, a 2000-2009 között hazatérőknél az USA-ból, a 2010-2016 között hazatérőknél pedig Ausztriából kezdeményeztek legnagyobb valószínűséggel hazautalást a munkamigránsok.

IRODALOM

- Albert F. (2016). Az idősök kapcsolathálózati jellegzetességei. *Demográfia*, 59(2-3), 173-200.
- Afulani, P. A., Torres, J. M., Sudhinaraset, M. and Asunka, J. (2016). Transnational ties and the health of sub-Saharan African migrants: The moderating role of gender and family separation. *Social Science & Medicine*, 168, 63-71.
- Backer, E. (2011). VFR travellers of the future. In I. Yeoman, C. H. C. Hsu, K. A. Smith and S. Watson, (Eds.), *Tourism and demography* (pp. 74-84). Oxford: Goodfellow Publishers Limited.
- Backer, E. (2012). VFR travel: It is underestimated. *Tourism Management*, 33, 74-79.
- Backer, E. (2019). VFR travel: Do visits improve or reduce our quality of life? *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 38, 161-167.
- Backer, E., Leisch, F. and Dolnicar, S. (2017). Visiting friends or relatives? *Tourism Management*, 60, 56-64.
- Bettin, G. and Lucchetti, R. (2016). Steady streams and sudden bursts: Persistence patterns in remittance decisions. *Journal of Population Economics*, 29(1), 263-292.
- Bilgili, O. (2015). 'Economic Integration to Send Money Back Home?' *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 13(4), 379-400.
- Bilgiliy, O., Kuschminderz, K. and Siegel, M. (2018). Return migrants' perceptions of living conditions in Ethiopia: A gendered analysis. *Migration Studies*, 6(3), 345-366.
- Blaskó Zs. és Gödri I. (2014). Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célszág-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57(4), 271-307.
- Blaskó Zs. és Gödri I. (2015). A Magyarországról kivándorlók társadalmi és demográfiai összetétele. In Blaskó Zs. és Fazekas K. (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör 2015* (59-71. o.). Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Blaskó Zs. és Szabó L. (2015). Gyermeket hátrahagyó migráció Magyarországon. In Blaskó Zs. és Fazekas K. (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör 2015* (86-88. o.). Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Brown, R., Carling, J., Fransen, S. and Siegel, M. (2014). Measuring remittances through surveys: Methodological and conceptual issues for survey designers and data analysts. *Demographic Research*, 31, 1243-1274.
- Carling, J. (2008). The determinants of migrant remittances. *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3), 581-598.
- Carling, J. and Pettersen, S. V. (2014). Return Migration Intentions in the Integration-Transnationalism Matrix. *International Migration*, 52(6), 13-30.
- Carling, J., Bolognani, M., Erdal, M. B., Ezzati, R. T., Oeppen, C., Paasche E., Pettersen, S. V. and Sagmo, T. V. (2015). *Possibilities and Realities of Return Migration*. Oslo: Peace Research Institute Oslo.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies, UNESCO*, 6(2), 253-279.

- Castles, S. and Miller, M. J. (2009). *The Age of Migration: International Population movements in the Modern World*. 4th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Chaney, E. M. (1979). Foreword: the world economy and contemporary migration. *The International Migration Review*, 13(2), 204-212.
- de Haas, H. (2010a). Migration and development: a theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227-264.
- de Haas, H. (2010b). Remittances, Migration and Development: Policy Options and Policy Illusions. In K. Hujo and N. Piper, (Eds.), *South-South Migration. Social Policy in a Development Context* (pp. 158-189). London: Palgrave Macmillan.
- de Haas, H. and Fokkema T. (2011). The Effects of Integration and Transnational Ties on International Return Migration Intentions. *Demographic Research*, 25(24), 755-782.
- Fokkema, T. (2011). "Return" migration intentions among second-generation Turks in Europe: the effect of integration and transnationalism in a cross-national perspective. *Journal of Mediterranean Studies*, 20(2), 365-388.
- Gerber, T. and Torosyan, K. (2013). Remittances in the Republic of Georgia: Correlates, Economic Impact, and Social Capital Formation. *Demography*, 50(4), 1279-1301.
- Glick-Schiller, N., Basch, L. and Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645, 1-24.
- Gödri I. (2016). *Elvándorlási szándékok – álmok és konkrét tervek között. A migrációs potenciál jellemzői és meghatározó tényezői a 18-40 évesek körében Magyarországon*. Kutatási Jelentések 98. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Hárs Á. és Simon D. (2015). Munkaerő-migráció, ingázás, kivándorlás. In Blaskó Zs. és Fazekas K. (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör 2015* (72-85. o.). Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Hung, K., Xiao, H. and Yang, X. (2013). Why immigrants travel to their home places: Social capital and acculturation perspective. *Tourism Management*, 36, 304-313.
- Illés S. (2013). *Időskori nemzetközi migráció – magyar eset*. Budapest: Tullius Kiadó.
- International Monetary Fund (2009). *Balance of Payments and International Investment Position Manual*, 6th edition (BPM6), Washington DC: International Monetary Fund.
- Isaakyan, I. and Triandafyllidou, A. (2017). "Sending so much more than money": exploring social remittances and transnational mobility. *Ethnic and Racial Studies*, 40(15), 2787-2805.
- Jackson, R. (1990). VFR Tourism: Is it underestimated? *The Journal of Tourism Studies*, 1(2), 10-17.
- Kajdi L., Ligeti A. S., Nagy-Jamalia N. és Schwartz A. É. (2019). A külföldi hazautalásokat fogadó magyar háztartások jellemzői. *Statisztikai Szemle*, 97(9), 855-874.
- KSH (2016). *A háztartások és a családok adatai*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- KSH (2018). *A háztartások életszínvonalá, 2017*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- KSH (2019). *Demográfiai évkönyv, 2018*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Lockwood, K., Smith, K. and Karpenko-Seccombe, T. (2019). Rethinking stories of transnational mothering in the context of international study. *Women's Studies International Forum*, 72, 17-24.

- Marschall, S. (2017). Transnational migrant home visits as identity practice: The case of African migrants in South Africa. *Annals of Tourism Research*, 63, 140–150.
- Massey, D. S. and Parrado, E. (1994). Migradollars: The remittances and savings of Mexican migrants to the USA. *Population Research and Policy Review*, 13(1), 3–30.
- Mazzucato, V. (2015). Transnational families and the well-being of children and caregivers who stay in origin countries. *Social Science & Medicine*, 132, 208–214.
- Mazzucato, V., Kabki, M. and Smith, L. (2006). Transnational Migration and the Economy of Funerals: Changing Practices in Ghana. *Development and Change*, 37(5), 1047–1072.
- Melegh, A. (2002). Magyarország és Németország közötti vándorlás az 1990-es években. In Illés S. és Lukács É. (szerk.), *Migráció és Statisztika* (54–69. o.). KSH NKI, Kutatási Jelentések No. 71. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Michalkó G. (2010). *Boldogító utazás. A turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai*. Budapest: MTA Földrajztudományi kutatóintézet.
- Michalkó G., Illés S. és Berényi I. (2003). Adalékok a turizmus és a migráció kapcsolatának elméleti megközelítéséhez. *Tér és Társadalom*, 17(4), 51–65.
- Moreh, C. (2014). Magyar bevándorlók az Egyesült Királyságban: demográfiai, földrajzi és szociológiai körkép. *Demográfia*, 57(4), 309–343.
- Oeppen, C. (2013). A stranger at 'home': interactions between transnational return visits and integration for Afghan-American professionals. *Global Networks*, 13(2), 261–278.
- Örkény A. és Székelyi M. (2009). Hat migráns csoport összehasonlító elemzése. In Örkény A. és Székelyi M., (szerk.), *Az idegen Magyarország. Bevándorlók társadalmi integrációja* (81–120. o.). Budapest: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Toth, G. (2009). Money remittances of Romanian migrants from the Madrid region and their patterns of use. In Sandu, D. (ed.), *Romanian Communities in Spain* (pp. 136–148). Bucharest: Soros Foundation Romania.
- Sandu, D. (ed.) (2009). *Romanian Communities in Spain*. Bucharest: Soros Foundation Romania.
- Simonovits B. (2003): A migrációs burok hatása a migrációs potenciálra a Kárpát-medencei magyarok körében. In Örkény A. (szerk.) *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások* (143–149. o.). Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont.
- Siskáné Szilasi B. és Halász L. (2018). Kivándorlás, mint életstratégia – szubjektív jól-lét szintjei külföldön. In Siskáné Szilasi B. és Halász L. (szerk.), *Boldogulni itthon vagy külföldön? Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban* (64–85. o.). Miskolc: Miskolci Egyetem Földrajz – Geoinformatika Intézet.
- Snel, E., Faber, M. and Engbersen, G. (2015). To Stay or Return? Explaining Return Intentions of Central and Eastern European Labour Migrants. *Central and Eastern European Migration Review*, 4(2), 5–24.
- Soltész B. (2016). *Migration and diaspora policies for development in Latin America* (Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola).
- Taylor, J. E. (1999). The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. *International Migration*, 37(1), 63–86.
- Tezcan, T. (2019). Return home? Determinants of return migration intention amongst Turkish immigrants in Germany. *Geoforum*, 98, 189–201.

- Trana, M. N. D., Mooreb, K. and Shonec, M. C. (2018). Interactive mobilities: Conceptualising VFR tourism of international students. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 35, 85–91.
- Trapenciere, I. (2017). *Effects of Parental economical migration on Children “left behind” in Latvia*. Riga: Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia.
- Urbańska, S. (2016). Transnational Motherhood and Forced Migration. Causes and Consequences of the Migration of Polish Working-Class Women 1989–2010. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(1), 109–128.
- Váradi M. M. (2018). Családtörédek. In Váradi Mónika Mária (szerk.), *Migráció alulnézetből* (199–214. o.). Budapest: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.
- Vladicescu, N. and Vremis, M. (2012). *Social Impact of Emigration and Rural Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final Country Report – Moldova*. Köln: Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und -gestaltung e.V.
- White, A. (2014). Polish Return and Double Return Migration. *Europe-Asia Studies*, 66(1), 25–49.
- World Bank (2019). *Migration and Remittances Data*. Letöltve: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>

TRANSNATIONAL PRACTICES OF RETURNING MIGRANTS PRIOR TO THEIR RETURN

ABSTRACT

Based on the data of Microcensus 2016, the paper observes two elements of transnational practices (home visits and migrant remittances) of Hungarian long-term migrants returned from the host country, and shows the explanatory factors of transnational practices. The study compares these data with the transnational practices of long-term migrants residing in the host country at the time of the data collection. So far, we don't have much information about the transnational practices of Hungarian return migrants, therefore our study is partly a descriptive analysis. Results indicate that a significant proportion of those who had migratory experience and long-term migrants residing in the host country at the time of the data collection visited their home in the last 12 months of their stay abroad, and roughly one third of them supported at least one of their relatives living in Hungary during their stay abroad. Home visits and migrant remittances were the most typical among labor migrants, men, aged over 50, skilled workers, and among those who did not live with family members abroad. Regarding the reverse transfers, students returning from Austria received the highest proportion of financial support from family members living in Hungary during their stay abroad.